

Jonathan Edwards

Értekezés a vallási
indulatokról

Gondolat Kiadó
Budapest, 2007

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Jonathan Edwards, *Religious Affections*,
New Haven, Yale University Press, 1959

Fordította Pásztor Péter
Szerkesztette Boros Attila
Szakmailag ellenőrizte Fabiny Tibor

Hungarian translation © Pásztor Péter, 2007

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes
írásbeli hozzájárulásához van kötve.

A magyar fordítást és a kiadást a Yale Hittudományi Intézet
Jonathan Edwards Központja támogatta.

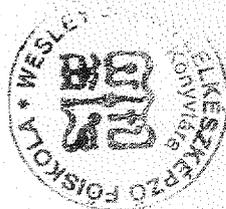

The Jonathan Edwards
Center at Yale University

Wesley János
Lelkészképző Főiskola Könyvtára

718430

www.gondolatkialdo.hu

A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggondozó Szentandrás Erzsébet
Műszaki szerkesztő Pintér László

Nyomdai előkészítő Kármán Stúdió, www.karman.hu
Nyomta és kötötte OOK-Press Kft., www.ookpress.hu

ISBN 978 963 693 016 5

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	7
A fordító megjegyzése	8
A SZERZŐ ELŐSZAVA	10
ELSŐ RÉSZ	15
Az indulatok mibenléte és vallási jelentősége	
MÁSODIK RÉSZ	45
Arról, hogy milyen jelek nem bizonyítják, de nem is cáfolhatják a vallási indulatok üdvösséges voltát	
HARMADIK RÉSZ	101
A valóban üdvösséges és szent indulatok megkülönböztető jeleiről	

[The main body of the document contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Köszönetnyilvánítás

A Gondolat Kiadó és a programszervező Gerald R. McDermott professzor (Roanoke College, Salem, VA, USA) ezúton is hálás köszönetét fejezi ki a következőknek, amiért a kötet megjelenését nagylelkű adományaikkal támogatták:

Mr. és Mrs. Robert Mahoney

Mr. és Mrs. William Fintel

Mr. és Mrs. Michael Kelly

Vető Miklós professzor

Nt. Sandy Young és neje

Mr. Alan Turner

Ms. Jane Stuart Smith

Mr. és Mrs. Don Seibert

Mr. és Mrs. Rick Meyer

Mr. és Mrs. Jon Brisley

Ms. Lisa Harrison

Mr. és Mrs. Charles Ross

Nt. Robert Crewdson és neje

Mr. és Mrs. Ken Ferris

Nt. Robert Gordon

Mr. és Mrs. Millard Lambert

Mrs. Christine Davies

Mr. és Mrs. Lon Atkins

Mr. Doug Ross

Mr. és Mrs. Marvin Pollard

Mr. és Mrs. Kevin Reyer

Mr. és Mrs. Clarence Renshaw

Mr. és Mrs. Rex Frye

Mr. Philip Lambert

Mr. és Mrs. Brian Mackey

A Yale Hittudományi Intézet Jonathan Edwards Központja

Szt. János Evangélikus Gyülekezet, Roanoke, Virginia

Blacksburgi Keresztény Közösség, Blacksburg, Virginia

A Powell Jótékonyági Alapítvány

A fordító megjegyzése

Jonathan Edwards (1703–1758) a XVIII. századi amerikai gondolkodás, teológia és bölcselet egyik legjelesebb alakja viszonylag rövid élete alatt hatalmas életművet hozott létre, mely századokra meghatározta az általában vett amerikai gondolkodást, nem csupán a teológiáit. Metszően logikus és a nagy összefüggéseket mindig szem előtt tartó prózája, sajátos, XVIII. századi terminológiája és mondatvezetése néha nehéz feladat elé állította a fordítót, aki ezúton is szeretné jelezni, hogy a kötet szakmai lektora, Fabiny Tibor és szerkesztője, Boros Attila nem szokványos javításokat hajtott végre a kéziratban, hanem folyamatos kapcsolatot tartva, a felmerült kérdéseket szinte naponta megvitatva már-már közös munkában hozta létre a fordítóval együtt Edwards szövegének magyar változatát. Együttműködésükért külön köszönet illeti őket. Bízunk benne, hogy az amerikai eszmetörténet, a korai felvilágosodás és a vallásos gondolkodás iránti mind általános vagy vallásszociológiai szempontból érdeklődő, mind pedig a hívő, teológiai érdeklődésű olvasó kezébe alkalmas, olvasmányos szöveget adtunk.

Talán legtöbbször Edwards alapszaván, a címben is szereplő „affections” szón tanakodtunk. Ezt ugyanis sokan magáról Edwards művéről szólva az „érzés” vagy „érzelem” szóval magyarázták. Ennek azonban félrevezető teológiai felhangja lehet, amit szerettünk volna elkerülni. Ráadásul a korabeli angol szerzők, Locke, Shaftesbury által is gyakran használt szót általában „indulat”-ként adják vissza a fordítók (igaz, a szakirodalom nemegyszer az „affektus” szót használja). Az „indulat” ellen a legfőképpen az szólt, hogy a vallási fanatizmusra, villongásokra emlékeztethet némelyeket, amihez Edwardsnak természetesen az égvilágon semmi köze. Végül azért döntöttünk mégis mellette, elutasítva legfőbb vetélytársát, az „érzés”-t, mert egyrészt megvan a magyar irodalomban a hagyománya, másrészt stilisztikailag és logikailag is jól illeszkedett Edwards mondataiba, gondolatvilágába, harmadrészt pedig azért, mert bibliafordítóink is éltek vele ilyen értelemben: „Mert nincsen velem senki hozzá hasonló indulatú, aki igazán szívében viselné dolgaitokat” (Fil 2,20; vö. még Róm 15,5 és Fil 2,2).

A fordításban a közkézen forgó, 1898-ban átdolgozott Károli-fordítást idéztük. Néha azonban az Edwards használta Jakab király-féle jóváhagyott változat szövege eltér ettől, ilyenkor vagy a Tótfalusi-féle Aranyas Bibliából (†), vagy a Bibliatársulat új, átdolgozott fordításából (‡), vagy Kecskeméthy István fordításából (◆) vettük át a kívánt részeket, vagy ha ezek egyike sem felelt meg Edwards szándékának, akkor az angol alapján átírva (*) idéztük a Károli-szöveget. Hivatkozunk Csia Lajos fordítására is.

A szerző előszava

Mi is jellemzi azokat, akik valóban elnyerték Isten kegyelmét, és kiérdemelték örökkévaló jutalmukat? Másként fogalmazva, bár voltaképpen ugyanezt mondva: Mi az igaz hit? Miben is ragadhatjuk meg az Isten szemében elfogadható erény és megszentelt élet megkülönböztető jegyeit?

Ez minden bizonnyal legfontosabb kérdése az emberiségnek; ebben tisztán látni mindenkinek múlhatatlanul szükséges. Ám bármennyire fontos kérdés ez, és bármilyen jól meg is világítja az Isten ígéje, a keresztények között mégis éppen erre nézve a legnagyobb a széthúzás. Vég nélkül sorolhatnánk a róla alkotott különféle vélekedéseket, melyek megosztják a keresztény világot, nyilvánvalóan mutatván Megváltónk szavának igazságát: „Szoros az a kapu és keskeny az az út, amely az életre visz, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.”

Mindezek megfontolása indított arra hosszú évekkel ezelőtt, hogy e kérdésnek a tőlem telhető legnagyobb szorgalommal, gondossággal és módszerességgel igyekezzem a végére járni: hittudományi tanulmányaimnak kezdetétől fogva minduntalan elmémben forgattam. Vizsgálódásaim eredményességének a megítélését immár az alább következő értekezés olvasójára kell bíznom.

Jól tudom: sokkal nehezebb tárgyilagosan ítélni az itt taglalt kérdésben, mivel az effajta dolgokról igen heves viták zajlanak az országban. S nemcsak írni, olvasni is nehezebb ilyenkor elfogultság nélkül. Sokan bizonyára zokon veszik majd, hogy a vallási indulatoknak oly sok megnyilvánulását kárhoztatom, mások viszont azon fognak megütközni, hogy mi mindent elfogadok és helyeslek. S az is lehet, hogy egyesek következtelenséggel vádolnak majd, amiért némely jelenséget annyira helyeslek, másokat meg olyannyira elítélek – a hitről folyó újabb disputák kezdetétől fogva tapasztalhattam, hogy némelyek folyvást ezt kifogásolják bennem. Nehéz dolog egyrészt buzgón síkra szállni mindazért, ami igazán *jó* volt és dicséretes az újabb rendkívüli megnyilvánulásokban, és ezeknek szívből örvendezni – másrészt pedig látni minden gonoszságát és ártalmosságát annak, ami viszont *rossz* volt, és azt szívből ellenezni. Mégis vallom, alázatosan, de teljes bizonyossággal, hogy mindaddig, amíg így nem cselekszünk, soha nem járhatunk az igazság útján, sem Istennek

tetsző ösvényen, amely a Krisztus országába vezet. Valóban fölöttébb talányos, hogy Isten egyházában ennyi jó s ennyi rossz összevegyül, miként az is talányos és megannyi jó keresztényt zavarba ejt, hogy ami oly isteni és becses, mint az Isten üdvözítő kegyelme, s mint az új és isteni természet, annyi romlottsággal, képmutatással és gonoszossággal elegyedhet ugyanazon szent ember szívében. Mégis mind a két jelenség éppoly valóságos, mint amilyen talányos, és egyik sem újdonság, s nem is ritkaság. Nincsen abban semmi új, hogy a hamis hit számos jellemzője éppen akkor érvényesül, midőn az igaz hit nagy megújulása megy végbe, és hogy ilyenkor az igaz szentek közé képmutatók sokasága keveredik. Így volt ez a hit ama reformációjának, nagy megújulásának idején is, Jósiás király uralkodásakor, miként a Jeremiás 3,10-ből és a 4,3–4-ből meg a Jósiás halála után oly hamar bekövetkező nagy hithagyás történetéből is tudjuk. Így volt ez a Lélek hatalmas kitöltésekor Keresztelő János napjaiban, miként a nagy ébredést, sokak időleges vallási vigasztalódását és örvendezését követő roppant hithagyásról az Újszövetségben olvassuk: „ti csak egy ideig akartatok az ő világosságában örvendezni” (János 5,35). Ez zajlott le a sokaság ama nagy fölbuzdulásaiban, amelyeket Jézus Krisztus igehirdetése idézett elő: „sokan voltak hivatalosak, de kevesen a választottak” (Máté 20,16); a prédikálásától megébredt és megindult sokak közül, akik, egyszer-másszor úgy látszott, hatalmasan elszánták magukat, csodálják Krisztust, ujjongva örvendeznek, kevés olyan igaz tanítvány került ki, aki kiállta az utóbb elkövetkező nagy próbatételeket, és mindvégig tűrte a csapásokat: sokan bizonyultak olyannak, mint a köves talaj vagy a tövises föld, és viszonylag kevesen olyannak, mint a jó föld; és a behordott asztag nagyobb része polyva volt, széjjel is szórta utána a szél, búza pedig csak igen kevés maradt – miként világosan kitetszik az egész Újszövetségből. Ugyancsak így történt a Lélek hatalmas kitöltésekor az apostolok idején, ahogyan a Máté 24,10–13, a Galata 3,1 és 4,11, 15; a Filemon 2,21 és 3,18–19, illetőleg a két korinthusi levél és az Újtestamentum számos más része is tanúsítja. Szintén ez következett be az egyház pápizmusból való megreformálása idején. A látható egyház időről időre bekövetkező nagy megújulásai alkalmával újra meg újra megtörténik az, ami tavasszal a gyümölcsfákkal: rügyeik mind-mind kifakadnak, szépségük, egészségük kiváló termést ígér, hanem utóbb jó részük mégsem marad meg, lehull, nem érik gyümölcse sohasem.

Nem mintha azt kellene föltételeznünk, hogy ez mindig is így lesz, mert jöllehet a teljes tisztaság sohasem valósul meg ezen a világon: a szentek nem szabadulnak meg minden romlottságtól, s az egyházban is elvegyülnek a szentek között a képmutatók, s az igaz hittel és a valóságos szentséggel összekeveredik a hamis hit és a kegyelem sok tettetett megnyilvánulása; az mégis nyilvánvaló, hogy Isten egyházába majdan beköszönt a minden korábbinál nagyobb tisztaság ideje, miként világosan tanúsítják a Szentírás következő

igéi: Ésa 52,1; Ez 44,6, 7; Joél 3,17; Zak 14,21; Zsolt 69,32, 35–36; Ésa 35,8; 10 r., 4,3, 4; Ez 20,38; Zsolt 37,9, 10, 21, 29. Ennek egyik fő oka az lesz, hogy akkor Isten nagyobb világosságot ad majd népének, hogy az megkülönböztesse az igaz hitet a hamistól: „És ül mint örvös vagy ezüsttisztogató; és megtisztítja Lévi fiait és fényessé teszi őket, mint az aranyat és ezüstöt; és igazsággal visznek ételáldozatot az Úrnak” (Mal 3,3). E boldog időkről mondott prófécia így folytatódik a 18. versben: „És megtértek és meglátjátok, hogy különbség van az igaz és a gonosz között, az Isten szolgája között és a között, aki nem szolgálja őt.”

Az ördög mindig is a hamis hitnek az igazzal való észrevétlen összezavarása révén árthatott legtöbbet Krisztus ügyének és országának. Nyilvánvalóan legfőképpen ezzel az eszközzel gyűrte le minden eddigi vallási megújulást a keresztény egyház megalakulásától fogva. Az apostoli korszak alatt és után többet ártott ezzel a kereszténység ügyének, mint a zsidók és a pogányok általi valamennyi üldöztetés együttvéve. Az apostoli levelek is mind arról tanúskodnak, hogy e sátáni támadás sokkal veszélyesebb volt a külső fenyegetésnél. Így gyűrte le a Sátán a Luther, Zwingli s mások által elindított reformációt, vetett gátat haladásának, ejtett rajta tiszszerte nagyobb gyalázatot, mint tette a római egyház a példátlanul vérengző és kíméletlen üldözések révén. A mi nemzetünk körében is legfőképpen ily módon rontotta le ő a reformáció óta támadt vallási megújulásokat. Így győzte le száz esztendeje Új-Angliát, fojtotta el szerelmét, rontotta meg esküvései örömét. És úgy vélem, adatott alkalmam elegendő, hogy világosan lássam, hogy az ördög Új-Anglia mostani, nagy, kezdetben ígéretes és boldogságos vallási megújulását is ezzel az eszközzel tiporta le; e téren tett szert a Sátán velünk szemben fölényre, és ily módon fogott ki rajtunk, emiatt fekszik a földön Sion lánya országunkban síralmas körülmények közt, amiként látjuk: ruhája megszagatva, arca elesűfítva, mezítlensége felfedve, tagjai eltörve, vérébe fagyva, és felkelni semmiképpen nem tud. Nagy hirtelenséggel jutott ide, mindjárt legújabb nagy örömei és reményei után: „Terjesztgeti kezeit Sion: nincs vígasztalója; szorongatókat rendelt az Úr Jákób ellen körös-körül; Jeruzsálem csúfsággá lett közöttök” (Siral 1,17). Tulajdon szemem láttára lett az ördög úrrá két nagy vallási megújuláson a hazában. A Sátán, amiként kezdte, továbbra is ugyanolyan módszerrel kísérti az emberi nemet: első szüleinket úgy bírta le, űzte ki a paradicsomból, vetett véget boldogságuknak és üdvösségüknek, hogy boldog paradicsomi állapotuk előmozdítójaként tetszelgett előttük, és elhitette velük, hogy azt még inkább kiteljesíteni igyekszik. Annak idején a ravasz kígyó Évát szedte rá fondorkodásával, most pedig minket térített el a krisztusi egyszerűségtől, és ezáltal megfosztott ama sokat ígérő, nemrégiben megadatott reménységünktől, hogy Isten új-angliai egyháza úgyszólván paradicsomi állapotba kerüljön.

Miután Isten egyházában a vallás megújulásnak indult, s az ellenség is felsorakozott, Isten ügyének oltalmazói leginkább ott vannak kitéve a legnagyobb veszedelemnek, ahol a legkevésbé számítanak rá. Miközben a nyílt fenekedésre és annak visszaverésére fordítják minden figyelmüket, óvatlanságukban meglepedkeznek arról, hogy mindenfelé körültekintsenek. Így az ördög mögójük lopakodik, és észrevétlen ejt halálos sebet – mégpedig annál fájdalmasabbat és mélyebbet, hiszen kényelmesen, kedve szerint választhatja meg a legalkalmasabb pillanatot, mert ebből az irányból semmi ellenállásba nem ütközik.

Alighanem így is lesz ez mindig az egyházban, valahányszor a hit észrevehetően megújul, mindaddig, míg meg nem tudjuk különböztetni az igaz hitet a hamistól, az üdvösséges indulatokat és tapasztalásokat az ilyenek pompás utáztatától, a számtalan káprázatos megnyilvánulástól; és gyakorta leírhatatlanul szörnyű árat fizetünk, ha ezt a megkülönböztetést elmulasztjuk. Az ördög élvezi, ha a dolgokat jól összezavarhatja, s eléri, hogy az emberek sokasága Istennek tetsző áldozat gyanánt mutatja fel azt, ami éppenséggel a legutálatosabb Isten szemében. Ilyképpen vezeti félre az emberek tömegeit lelkük valóságos állapotát illetően: elhiteti velük, hogy valamit érnek, holott semmit sem érnek, és így mindörökké tönkreteszi őket; sőt azt a tévképzetet is elülteti sokakban, hogy szentségük kimagaslik, holott Isten csak a hitvány képmutatót látja bennük. Különféle módokon elfojtja vagy beszenyeezi tehát a vallásosságot a szentek szívében, elhomályosítja, eltorzítja romlott keveredésekkel, vallásos indulataikat siralmasan elkorcsosítja, néha hosszú ideig a megférgesedett és megbűzhödt mannához teszi hasonlatossá; némelyeknek kelepcebe csalja, összezavarja elméjét, nagy nehézségekbe, kísértésbe viszi őket, oly pusztaságba tévelyíti el, ahonnan sehogy sem bírnak visszatalálni. Ilyképpen erősen fölbátorítja a vallás ellenségeinek szívét, kezükbe hatalmat s fegyvert ad, erősségeiket megszilárdítja, miközben a hit és az Isten egyháza védtelenül hever előttük, akár egy fal nélküli város. Az emberek ezáltal gonoszságokat művelnek, mégis szentül meg vannak győződve, hogy Istent szolgálják, és így a megbizonyosodottak serénységével, buzgóságával és erejével gátlástalanul vétkeznek. A Sátán tehát rábírja még a vallás barátait is, hogy bár öntudatlanul, mégis a vallás ellenségeinek munkáját végezzék, a hit előmozdításának örve alatt pedig hathatósabban rombolják azt, mint annak nyílt ellenségei valaha is képesek volnának. Így szórja szét a Sátán Krisztus nyáját, egymás ellen fordítja őket, és ők az Isten iránti buzgóság hitében bőszen acsarkodnak egymásra; a vallás pedig egyre inkább hiábavaló civódás-sá fajul, és miközben ők egymással viaskodnak, a Sátán mindőjüket letereli az igaz útról, végletekbe hajtja őket, kit jobbra, kit balra, aszerint, hogy milyen hajlamot talál bennük, vagy milyen irányban taszíthatók, míg a helyes középutat csakugyan mindenki el nem hagyja. E roppant zűrzavarban azután

az ördög könnyűszerrel előmozdíthatja és számtalan módon megerősítheti saját érdekeit, a főhatalmat is megkaparinthatja, és azt tesz, amit akar. Ha az igaz hittől nem különböztetjük meg a hamisat, ez azzal a rettenetes következménnyel jár, hogy összekuszálódnak és elbizonytalanodnak Isten népének vallásos gondolatai, és nem tudják megvetni sehol a lábukat, nem tudják mindezt mire vélni, sejtelmük sem lesz, mitévők legyenek; sokukon erőt vesz a kétely, hogy vajon van-e bármi értelem a hitben, és elhatalmasodik az eretnokség, a hűtlenség és az istentagadás.

Mindennél fontosabb feladatunk tehát, hogy fölismerjük, tisztázzuk és megállapítsuk, miben áll az igaz hit. Míg ezt meg nem tesszük, a vallási megújulások kérészetűek maradnak; míg el nem végezzük ezt a munkát, heves vitáinktól, szóváltásainktól és tollharcainktól jóra nemigen számíthatunk, hiszen nem tudjuk világosan és határozottan megmondani, hogy miért is küzdünk.

Szándékom, hogy az alább következő értekezésben a tőlem telhető legjobb (habár gyarló) igyekezettel szolgáljam ezt a célt. Ebben, meg kell jegyezni, más szándék vezérelt, mint korábban közzétett írásaimban; azokban ugyanis a Szentlélek munkáinak megkülönböztető jegyeit kívántam felmutatni, beleértve annak közönséges és üdvösséges működését; most azonban azon igyekszem, hogy Isten Leleke könyörületos munkájának természetét és jeleit taglaljam, melyeket meg kell különböztetnünk mindattól, ami emberi elmétől származik, és nincs üdvösséges természete. Ha igyekezetem valamelyest gyümölcsözőnek bizonyul, talán előbbre viszem a hit ügyét. Mindazonáltal akár sikerül ezt a kérdést jobban megvilágítanom, akár nem, akár gyalázzák kísérletemet e mostani akadékoskodó és acsarkodó időkben, akár nem, az irgalmas és igaz Isten kegyelmében bízva remélem, hogy törekvésem őszinteségét méltányolni fogják, és így reménykedem Isten szelíd és könyörületos Báránya igaz követőinek a méltányosságában és az imádságaiban is.

ELSŐ RÉSZ

Az indulatok mibenléte és vallási jelentősége

Dr. Horváth István
Magyar Keresztény
Egyház Szociológus
és vallásfilozófus

Az indulatok mibenléte és vallási jelentősége című tanulmányomban a vallás és az érzelmi élet kapcsolatát vizsgálom. A vallás nem csupán egyfajta ideológiai rendszer, hanem egyfajta érzelmi világ is, amelynek segítségével az ember képes megélni a szent és a profán közötti különbséget. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti.

Az indulatok mibenléte és vallási jelentősége című tanulmányomban a vallás és az érzelmi élet kapcsolatát vizsgálom. A vallás nem csupán egyfajta ideológiai rendszer, hanem egyfajta érzelmi világ is, amelynek segítségével az ember képes megélni a szent és a profán közötti különbséget. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti.

Az indulatok mibenléte és vallási jelentősége című tanulmányomban a vallás és az érzelmi élet kapcsolatát vizsgálom. A vallás nem csupán egyfajta ideológiai rendszer, hanem egyfajta érzelmi világ is, amelynek segítségével az ember képes megélni a szent és a profán közötti különbséget. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti. A vallás az érzelmi életet szentíti, és az érzelmi életet szentíti.

tiszteletre. Az apostol tehát az üldöztetéseknek az igaz hittel kapcsolatos mindhárom hasznát számba veszi a textust megelőző versben.

Magában a textusban pedig azt állapítja meg, hogy az igaz hit mi módon munkál a levelében megszólított üldözött keresztényekben, az üldöztetések haszna miként érvényesül bennük, másként szólva az *igaz* hit miként munkál bennük úgy, hogy az üldözések között is igaz maradjon, valóságos szépségét és szeretetreméltóságát ékesen tanúsítsa, és végül megerősödvé, megtisztulva jelenjék meg, hogy dicséretre, dicsőségre és tiszteletre méltónak találja Krisztus, midőn újra eljön. E hasznok, miként az apostol a textusban megállapítja, az igaz hit két gyakorlatában nyilvánultak meg bennük a szenvedések között.

1.

Szeretet Krisztus iránt: „Akit, noha nem láttatok, szerettek.” A világ nem győzte csodálni, miféle különös sajátság indítja a keresztényeket arra, hogy vállalják a szörnyű kínszenvedéseket, tagadják meg a láthatókat, vessék meg az érzékelhető kedves és drága dolgokat; a világ körülük lévő fiait tébolyodottnak, önnön maguk ellenségeinek nézték őket; el sem tudták képzelni, hogy mi bírhat valakit ilyen szenvedés vállalására, mi oltalmazhatja, mi tarthatja meg az embert mindvégig az ilyen megpróbáltatások között. Jóllehet semmi látható nem volt, semmi olyan, mit a világ láthatott, vagy a keresztények maguk láthattak volna testi szemükkal, és ami erre indította, vagy ebben támogatta volna őket, mégis volt bennük valami *nem látott* iránti természetfölötti szeretet: szerették Jézus Krisztust, mert lelkiekben látták őt, akit a világ nem láthatott, és akit ők maguk sem láthattak testi szemükkal.

2.

Öröm Krisztusban: Noha külső szenvedéseik fölötté igen fájdalmasak voltak, belső, lelki örömeik felülmúlták azokat, megsegítették őket, és így derűsen viselték kínjaikat.

Ez öröm tekintetében két dologra hívja fel figyelmünket az apostol a textusban. (1) Keletkezésének módjára, vagyis arra, hogy az a *nem látott* Krisztuson alapul, azaz hitből fakad, ami nem más, mint a *nem látott* dolgokról való meggyőződés: „akiben, noha most nem látjátok, de hisztek benne, örvendeztek.” (2) Másfelől ennek az örömnek a természetére, hogy ugyanis az „kibeszélhetetlen és dicsőült öröm”. „Kibeszélhetetlen”, ami jellegét illeti, hiszen teljességgel elút a világi örömöktől, a testi gyönyöröktől, természete mérhetetlenül tisztább, fenségesebb és mennyeibb, valóban természetfölötti és igazán isteni: tökéletessége szavakkal kifejezhetetlen; fennköltségére és felülmúlhatatlan ízére nincsen szavunk. Továbbá mérték tekintetében is „kibeszélhetetlen”: tetszett ugyanis Istennek, hogy nagylelkűen, bőségesen ajándékozza meg szent örömeivel az üldözött keresztényeket.

Azonkívül „dicsőült örömmel” örvendeztek: habár örömük kibeszélhetetlen volt, azt semmilyen szó nem tudta volna leírni, valamit mégis lehetett róla mondani, és tökéletességét aligha fejezhette volna ki jobban más kifejezés, mint ez: „dicsőült öröm”. Midőn ily örömmel örvendeztek, úgyszólván dicsőséges ragyogás töltötte be lelküket, természetük fölmagasztosult és megtökéletesedett, hiszen ez a legtisztább és legnemesebb örvendezés volt, nem rontotta meg, nem aljasította le lelküket, miként a testi örömök sokszor teszik, hanem boldogságot és méltóságot adott nekik: előre megízlelhatték a mennyei örömeket, lelkük fölemelkedett a mennyei boldogsághoz, betelt Isten dicsőségének ragyogásával, és így ők maguk is ragyogtak a velük között dicsőséggel.

Ez íge alapján tehát a következő tételt állítom fel.

Doctrina: Az igaz vallásos hit jelentős részét a szent indulatok képezik.

Azt látjuk, hogy midőn az apostol leírja a levelében megszólítottak hitének megnyilvánulásait, s hitüket igaznak és jónak találja, mert az, miként az arany a tűzpróbát, kiállta a legnagyobb próbatételt, az üldöztetés próbáját, és abban nemcsak igaznak, de igen tisztának is bizonyult, megtisztulván az igaztalanság minden szennytől és salakjától; s midőn ama keresztényekben a vallásos hit legigazabb, eredendő szépségében mutatkozott meg, és méltó volt a dicséretre, a dicsőségre és a tiszteletré: az apostol a bennük munkálkodó szeretet és öröm vallási indulatait emeli ki, hitüknek e gyakorlataira figyel föl, mivel ezekben mutatkozik meg hitük igazsága s tisztasága a maga valóságos dicsőségében.

Ezen a ponton (I.) megvilágítom, mit értek indulatokon, továbbá (II.) felsorolom, mi minden igazolja, hogy az igaz hit jelentős részét az indulatok képezik.

I.

Vajon miben állanak a lélek *indulatai*?

E kérdésre azt válaszolom: az indulatok a lélek hajlamának és akaratának hathatósabb és elevenebb megnyilvánulásai.

Isten két képességgel ruházta föl az emberi lelket: az egyik révén képes a lélek az észlelésre és elmélkedésre, a megismerésre, megfigyelésre és megítélésre; ezt nevezzük *értelemnek*. A másik képesség révén a lélek nem egyszerűen észlel és megért, hanem valamilyen hajlandóságot is mutat a megfigyeltek vagy meggondoltak tekintetében, vagy vonzódik irántuk, vagy pedig húzódozik tőlük, ellenszenvvel viseltetik irántuk; másként szólva e képesség révén a lélek nem csupán közömbös megfigyelőként látja a dolgokat, hanem kedveli vagy megveti őket, örül nekik, vagy haragszik rájuk, helyesli vagy rosszalja őket. Ez a képesség különféle neveket kapott, időnként *hajlamnak* mondják, az általa meghatározott vagy vezérelt tevékenységre való tekintettel *akarat* néven is emlegetik; a *lelket* pedig e képesség tekintetében gyakorta *szőnek* nevezik.

É képesség kétféleképpen nyilvánulhat meg: a lélek vagy vonzódik a látott tárgyhoz, mert javallja, gyönyörködik benne, hajlandóságot mutat iránta; vagy pedig ellenzi, mert rosszallja, rútnak tartja, irtózik tőle, és elutasítja. Amiképpen jellegükben különbözőek a lélek hajlamának és akaratának megnyilvánulásai, még inkább különbözőek mértékükre nézve. A tetszés és a nemtetszés, a rokonszenv és az ellenszenv némely esetében a tökéletes közöny állapotánál alig megy tovább a lélek. Eztán jönnek a különböző fokozatok, amiként egyre erőteljesebbé válik a helyeslés vagy a rosszallás, a tetszés vagy az irtózás, s ahogy mind magasabb s magasabb fokra hágunk, a lélek egyre hathatósabban és élénkebben cselekszik, tettei olyan erők lesznek (test és lélek egységének a Teremtő alkotta törvényei szerint), amilyen mértékben megváltozik a vér és az ideglelkek* mozgása; ebből következőleg gyakorta támad valamilyen testi érzet, különösen a szív és a nemes szervek, azaz a testnedvek forrásai táján; ezért van az, hogy a lelket eme képességre való tekintettel szinte minden nyelv minden korban *szívnek* mondja. Továbbá megjegyzendő, hogy e képesség élénkebb és hathatósabb megnyilvánulásait nevezzük *indulatoknak*.

Az akarat és a lélek indulatai nem képeznek két külön képességet; a lényeket tekintve az indulatok nem különböznek az akaratától, illetve az akaratnak és a lélek hajlamának egyszerű tevékenységeitől is csak a megnyilvánulás elevensége és ereje tekintetében ütnek el.

Meg kell vallanunk, hogy a nyelv itt kissé tökéletlen; a szavak jelentése igen tág és határozatlan: a nyelv használatát irányító szokás nem határozta meg jelentésüket pontosan. A lélek indulata bizonyos értelemben alig különbözik az akaratától vagy a hajlamtól; az akarat csak annyiban cselekszik, amennyiben indíttatást kap, a tökéletes közömbösség állapotából csak akkor mozdul ki, ha valamilyen irányban ösztönzést nyer, magától nem tesz semmi többet. Az akaratnak és a hajlamnak mégis van számos olyan cselekvése, amelyet általában nem annyira mondunk indulatnak: mindabban, amit magunktól teszünk, közrejátszik az akarat vagy a hajlam, hajlamunk vezérel minket cselekedeteinkben; a mindennapi cselekedeteinkben munkáló akarat

* A modern orvostudomány létrejötte előtt úgy tartották, hogy ideglelkek (latinul: *spiritus animale*, angolul: *animal spirits*); afféle hírnök-szellemként az idegekben ide-oda szaladgálva közvetítenek a lélek, az elme és a testrészek között. A kifejezésben a latin *spiritus* és az angol *spirits* egyaránt kettős, mind „nedv”, mind „lélek” értelemben használatos, és ezért nehéz magyarítani. Nincs is bevett fordítása. Apáczai szerint „a lélek (*spiritus*) oly folyó rész, mely a vének legvékonyabb lehelletiből, párájából áll; és ő minden cselekedeteknek a kiváltképpen való eszköze, mivel anélkül csak egy cselekedet is jól végbe nem vitethetik”; Pápai Páriz Ferenc szótára így magyarázza az *animalis spiritus* kifejezést: „érzékenység és mozgás szerző lélek”, de *Pax corporis* című orvosi munkája a „spiritusok” szót adja meg ebben az értelemben; Jánossy István az *Elvesztett Paradicsomban* az „élő lelkek” kifejezést használja. Megoldásunk talán nem félreérthető Edwards amúgy is sokféle „lélek”-ről értekező szövegében (a ford.).

vagy hajlam cselekvéseit mégsem szoktuk indulatoknak nevezni. Pedig amit általában indulatnak nevezünk, a lényegét tekintve nemigen, csak a megnyilvánulás módjára és mértékére nézve különbözik ezektől. Bármit tesz az akarat, a lélek vagy szereti, vagy nem szereti az érintett tárgyat, vagy rokonszenvezik vele, vagy ellenszenvvel viseltetik iránta; ez lényegében véve nem különbözik a szeretet vagy a gyűlölet indulatától: ha a lélek fokozottan, élénken és erősen kedvel valamit, vagy ilyen hajlandóságot mutat iránta, voltaképpen szereti; ha pedig az ellenszenv vagy a nemtetszés erős, akkor valójában gyűlöli azt. Ha az akarat valami nem jelenvaló tárgy végett tesz valamit, a lélek hajlandóságot mutat az iránt, ha pedig ez a hajlandóság nagy mértékű, akkor nem más, mint a vágy indulata. Az akarat minden olyan cselekedetében, amelyben a lélek helyesli a jelenvaló tárgyat, valamilyen fokú tetszés játszik közre; és ha ez a tetszés nagyfokú, akkor nem más, mint az öröm vagy gyönyörűség indulata. Ha pedig az akarat rosszalja a jelenvaló tárgyat, akkor a lélek valamilyen mértékben elégedetlen, és ha ez az elégedetlenség erős, akkor nem más, mint a bánat vagy a szomorúság indulata.

Olybá tűnik föl tehát, hogy természetünk, illetve a lélek és test egységének törvényei szerint nem is lehetséges, hogy az akarat vagy lelki hajlandóság bármely élénk, erőteljes megnyilvánulása ne fejtse ki hatását a testre, ne változtassa meg a testnedvek, különösen is az ideglelkek mozgását. Másfelől viszont a test és lélek egységének ugyanezen törvényei alapján a test felépítése és nedveinek mozgása elősegítheti az indulatok megnyilvánulásait. Mégis nem a testben, hanem csakis a lélekben van az indulatok igazi székhelye. Az emberi test nem lehet valóságos alanya semmilyen indulatnak: ugyanúgy nem tud szeretni vagy gyűlölni, örülni vagy bánkódni, félni vagy remélni, mint egy fa; ugyanúgy képtelen ezekre, akár a gondolkodásra és megismerésre. Amiképpen csak a léleknek támadnak gondolatai, azonképpen csak a léleknek tetszhetnek vagy nem tetszhetnek a maga gondolatai. Amiképpen csak a lélek gondolkodik, azonképpen csak a lélek szereti vagy gyűlöli a saját gondolatait, örvend nekik vagy szomorkodik rajtuk. A testnedvek és az ideglelkek mozgásainak valóság szerint ugyancsak nincsen közvetlen közük az indulatok természetéhez, habár jelenvaló állapotunkban mindig kísérik emezeket, de csupán mint okozataik vagy velejáróik, amelyek teljességgel különböznek tőlük, és nem érintik a lényegüket. Egy testetlen lélek ugyanúgy képes szeretetre vagy gyűlöletre, örömrre vagy szomorúságra, reményre vagy félelemre és más indulatokra, mint valamely testtel egyesült lélek.

Jóllehet gyakran mondják azonosnak az *indulatokat* és a *szenvvedélyeket*, a közönséges nyelvhasználat bizonyos tekintetben mégis különbséget tesz köztük; az indulat szó mindennapi jelentése ugyanis a szenvedélynél tágabb körre terjed ki, hiszen az akarat vagy a hajlam mindenfajta erőteljesebb megnyilvánulását magában foglalja, ellenben a szenvedély csak a hirtelenebbe-

ket, melyek hevesen hatnak az ideglelkekre, maguk alá gyűrik az elmét, és megfosztják önuralmától a lelket.

Amiként a hajlam és az akarat minden megnyilvánulásában jelen van a helyesítés és a kedvelés, vagy pedig a helytelenítés és elutasítás, azonképpen indulat is kétféle van: az egyik fajtája a látott dolgok felé vezeti a lelket, hogy csüggjön rajtuk, és keresse azokat, míg a másik fajta révén ódzkodik tőlük, és elutasítja azokat.

Az előbbi fajtába tartozik a szeretet, a vágy, a remény, az öröm, a hála, a gyönyörködés. Az utóbbi foglalja magában a gyűlöletet, a félelmet, a haragot, a bánatot és a hasonlókat – ezeket aligha kell most különösképpen meghatároznunk.

És persze vannak olyan indulatok, amelyekben az akarat imént említett megnyilvánulásai összevegyülnek, miként a könnyörületben, amelyben valami az előbbi fajtából a szenvedő emberre, másvalami pedig az utóbbiból az elszenvedett tárgyra irányul. De így van ez a buzgóság esetén is, amelyben valamely tárgy vagy személy nagyrabecsülésnek örvend, a vele szemben álló pedig heves elutasításban részesül.

Említhetnénk más elegyes indulatot is, de most inkább haladjunk tovább.

II.

Soroljuk föl, mi minden igazolja, hogy az igaz hit jelentős részét az indulatok képezik.

I.

Ezt igazolják az indulatok természetéről mondottak, amelyek talán önmagukban is elegendők ahhoz, hogy bizonyítsák e dolgot: ki tagadná ugyanis, hogy az igaz hit nagyrészt a lélek hajlandóságának és akaratának erőteljes és élénk megnyilvánulásaiban, a szív buzgó tevékenységeiben áll?

Az a hit, amelyet Isten megkíván és elfogad, nem holmi bágyatag, unalmas és élettelen, a közöny állapotától alig feljebb emelő vágyakozás. Isten igéje szakadatlanul azt hangoztatja, hogy határozottak, komolyak és buzgók legyünk, és szívünket eleven hit töltse be: „lélekben buzgók legyetek; az Úrnak szolgáljatok” (Róma 12,11). „Most pedig, óh Izráel! mit kíván az Úr, a te Istened tőled? Csak azt, hogy féljed az Urat, a te Istenedet; hogy minden ő utain jársz, és szeresd őt, és tiszteljed az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, és teljes lelkedből” (5 Mózes 10,12). És e fejezetben a 6.4-5: „Halld, Izráel: az Úr, a mi Istenünk, egy Úr! Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.” A szív igaz körülmetélése, az igaz megújulás a hit iránti buzgó és erőteljes elkötelezettség gyümölesét termi, és az élet ígéreteit adja: „És körülmetéli az Úr, a te Istened a te szívedet, és a te magodnak szívét, hogy szeressed az Urat, a te Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből, hogy élj” (5 Mózes 30,6).

Ha nem buzgón gyakoroljuk a vallást, és akaratumk s hajlamaink nem fejtenek ki erős tevékenységet, akkor nem érünk semmit. A vallás dolgai olyan nagyszerűek, hogy szívünk bármely velük kapcsolatos tevékenysége csak akkor méltó természetükhöz és fontosságukhoz, ha élénk és erőt sugárzó. Olyan eleven hajlandóságot, mint amilyet a hit követel, nem kíván meg tőlünk semmi más: a langymelegség semmi másban nem olyan fölháborító. Az igaz hit mindig erős, és ereje legelsőképpen a szívben jelenik meg – azaz a vallás belső gyakorlásának igazi és eredeti székhelyén. Ezért mondjuk az igaz hitet a kegyesség erejének, megkülönböztetve annak látszatától: „Kiknél megvan a kegyességnek látszata, de megtagadják annak erejét” (2Tim 3,5). Akikben a hit ép és szilárd lábon áll, azokban Isten Lelke erős szent indulatokat támaszt, mert miként írva van: „Isten... az erőnek és szeretetnek és józanságnak lelkét” (2Tim 1,7) adta nekik. S midőn ezek Isten megszentelő és üdvözítő Lelkét megkapják, akkor a Szentlélekkel és tőzzel lesznek megkeresztelve: az Isten lelke szívükben végzett munkájának hatalmától és izzásától szívük a kegyelem hatása alatt ugyanúgy fölgerjed, mint a tanítványoké (Lk 24,32).

A hit gyakorlása az Írás szerint éppolyan erősen igénybe veszi és próbára teszi az emberek szívét s erejét, mint ahogyan például a jutalomért, koszorúért való futás, birkózás vagy egyéb küzdelem, sőt mint az életünkre törő ellenséggel vívott harc, vagy valamely város vagy ország ellen indított háború igénybe veszi.

És jóllehet az igaz kegyelem különböző mértékben adatik meg, és jóllehet vannak Krisztusban még erőtlen kisdedek, mivel az isteni és mennyei dolgok iránti hajlandóság bennük még erőtlen; mégis mindazok, akiknek szívében megvan a kegyesség ereje, oly eleven és erős szívbeli hajlandósággal fordulnak Isten és a menny felé, hogy a bennük lévő szent indulatok úrrá lesznek minden testi, minden természetes indulaton; mert Krisztust minden igaz tanítványa jobban szereti, mint apját, anyját, feleségét, gyermekeit, atyjafiait, házaít és földjeit, sőt jobban, mint tulajdon életét. Mindebből következik, hogy akiben az igaz vallás érvényre jut, annak hajlandósága és akarata erőteljesen és élénken nyilvánul meg az isteni dolgok iránt; ámde miként az imént említettük, az akarat erőteljes, eleven és érzékelhető megnyilvánulásai nem mások, mint a lélek indulatai.

2.

Az emberi természet alkotója nemcsak indulatokat oltott az emberbe, de azokat nagymértékben cselekedeteink rugóivá is tette. Amiképpen az indulatok nemcsak szükségképpen hozzátartoznak az emberi természethez, hanem annak igen jelentős részét képezik, azonképpen a szent indulatok (amennyiben az ember egész lényében megújul és teljességgel megszentelődik) nemcsak szükségképpen hozzátartoznak az igaz hithez, hanem annak jelentékeny

részét teszik. És mivel az igaz hitnek gyakorlati természete van, s mivel Isten úgy alkotta meg az emberi természetet, hogy az indulatok legyenek az ember tetteinek rugói, ez szintén azt mutatja, hogy az igaz vallásos hitet is igen nagy mértékben indulatok képezik.

Természeténél fogva az ember csaknem teljesen tétlen maradna, ha csak valamilyen indulat, a szeretet vagy a gyűlölet, a vágy, a remény, a félelem vagy egyéb nem sarkallná. Azt tapasztaljuk, hogy az indulatok ösztökélik az embereket életük minden dolgában; az indulatok hajtják, serkēntik és buzdítják ōket minden törekvésükben, de különösképpen a nagy erőfeszítést és igyekezetet igénylő ügyeikben. Fölötte serénynek és mozgalmasnak látjuk az embervilágot, de benne a mozgást az indulatok idézik elő: vond ki belőle teljességgel a szeretetet és a gyűlöletet, a reményt és a félelmet, a haragot, a buzgóságot és a gyöngéd vágyat, és az egész világ nagyrészt mozdulatlaná és élettelené válnék, az emberek szinte teljességgel eltespednének, semmilyen komoly törekvésre nem adnák magukat. Indulat ösztönzi a kapzsit, az evilági javakra sóvárgót; indulat sarkallja az evilági dicsőséget kereső törtetőt; indulat űzi az érzéki embert, ki élvezet és gyönyöröket hajszol: a világ így mindenkor fölbolydulva és följajzva űzi céljait – ám végy el minden indulatot, s a mozgás azonmód elveszti rugóit, és maga is elesitul. És miként a világi dolgokban evilági indulatok mozdítják és ösztönzik az embereket cselekvésre, azonképpen a hit dolgaiban is hitbéli indulatokból támad a cselekvés: aki csak elmélkedik a tanításon, ám indulatok nélkül marad, az nem lesz cselekvő részese a vallás ügyének.

3.

Mi sem nyilvánvalóbb, mint az, hogy a vallás annyiban ragadja meg az emberek lelkét, amennyiben megindítja ōket. Nagyon sokan hallják Isten igéjét, hallanak belőle a végtelenül nagy és fontos, ōket közvetlenül érintő kérdésekről, mégis mindez a legkevésbé sem hatja meg ōket, nem változtatja meg szándékaikat és magatartásukat. Ennek az az oka, hogy a hallottak nem érintik meg ōket. Sokan hallanak gyakorta Isten dicső tökéletességéről, mindenható erejéről, határtalan bölcsességéről, végtelen fenségéről és arról a szentségről, melynek révén tisztábbak szemei, mintsem hogy nézhetné a gonoszt, és nem szemlélheti a nyomorgatást, a mennyek sem tiszták szemei előtt; de hallottak ōk Isten végtelen jóságáról és irgalmáról, bölcsességének, hatalmának és jóságának nagy tetteiről, tökéletességének minden csodálatra méltó megnyilvánulásáról is; hallottak továbbá különösképpen Isten és Krisztus kimondhatatlan szeretetéről, Krisztus kiváló tetteiről és szenvedéseiről, a másvilág nagy dolgairól: a mindenható Isten rémületes haragjának örök gyötrelemben való elviseléséről egyfelől, illetve Isten jelenvalóságában, drága szerelmében való örök boldogságról és dicső-

ségről másfelől; ugyancsak hallják ők Isten végérvényes parancsolatait, kegyelmes tanácsait és óvásait, az evangélium édes hívását; mondom tehát, hallják ők mindezeket rendszeresen, mégis úgy maradnak, amint voltak. Érzékelhető változás nem megy végbe rajtuk, sem a szívükben, sem eselkedeteikben, és így is maradnak, míg meg nem indítatnak. Bátran állítom, hogy olvasott, látott vagy hallott vallásos természetű dolog soha senki lelkében vagy viselkedésében nem idézett elő jelentősebb változást, ha az indulatait nem hatotta meg. Soha érzéki ember komolyan nem kereste üdvösségét, soha nem kiáltott bölcességért, soha nem könyörgött értelemért, soha imádságban nem tusakodott az Isten kegyelméért; soha nem alázta meg magát, soha nem borult le Isten lába elé, akármit is hallott vagy képzelt a maga gyarlóságáról és Isten méltó haragjáról; soha nem menekült Krisztushoz mindaddig, míg szívében meg nem indult. Soha még szent föl nem ébredt hideg, élettelen kedélyállapotából, soha meg nem épült hitének romlásából, soha nem tért vissza az Istenhez bűneit siratva mindaddig, amíg a szívében meg nem indult. Egyszóval a vallás dolgai soha komoly változást nem idéztek elő senki szívében és életében.

4.

A Szentírás a vallásos hitet mindenütt nagyrészt az indulatokhoz kapcsolja: a félelemhez, reményhez, szeretethez, gyűlölethez, vágyakozáshoz, örömhöz, bánathoz, hálához, könyörülethez és buzgósághoz.

Az isteni félelmet a vallásos hit nagy jelének mondja: az igazán hívők az igét reszketve hallgatják, Isten színe előtt remegve állanak, húsuk borzong rettegésükben, úgy félnék ítéletétől, tökéletességétől megriadnak, s félelme reájuk omol: ezért is nevezi az Írás istenfélőknek, az Urat félőknek a szenteket. S mivel az istenfélelem nagy része az igaz kegyességnek, emezt gyakran istenfélelemnek nevezi a Szentírás, miként bárki megmondhatja, aki valame-lyest ismeri a Bibliát.

Az Istenben és az ő ígéreteiben való reménységet is gyakran mondja a Szentírás az igaz vallásos hit igen fontos elemének. Az apostol a vallás három legfőbb alkotórésze egyikének nevezi (1Kor 13,13). Az Úrba vetett reménységet a szentek jellemző vonásának tartja a Biblia: „Boldog, akinek segítsége a Jákób Istene, és reménysége van az Úrban” (Zsolt 146,5). „Áldott az a férfi, aki az Úrban bízik, és akinek bizodalma az Úr” (Jér 17,7). „Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik az Úrban reménykedtek!” (Zsolt 31,25). Számos egyéb ilyen igét idézhetnénk. A Szentírás sokszor egymáshoz kapcsolja az isteni félelmet és a reménységet, mint amelyek együtt jellemzik az igazi szenteket: „Az Úr szemmel tartja az őt félőket, az ő kegyelmében bízókat” (Zsolt 33,18). „Az őt félőkben gyönyörködik az Úr, akik kegyelmében reménykednek” (Zsolt 147,11). A reménység oly fontos része az igaz hitnek,

hogy az apostol azt állítja, a reménység tart meg minket (Róm 8,24). A reményt a keresztény vitóz sisakjának mondja: „vegyük magunkra ... mint sisakot, az üdvösség reménységét” (1Thessz 5,8[†]), másutt pedig a lélek biztos és rendíthetetlen horgonyának nevezi, amely azt a gonosz világ viharai között is szilárdan tartja: „Mely lelkünknek mintegy bátorságos és erős horgonya és beljebb hatol a kárpitnál” (Zsid 6,19). Másutt azt mondja az Írás, hogy Krisztus föltámadása a reménység nagy gyümölcsét és javát hozta az igaz szenteknek: „Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki az ő nagy irgalmassága szerint újonnan szült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által” (1Pt 1,3).

A Szentírás a vallást igen nagy részben köti a szeretet indulatához: az Isten és az Úr Jézus Krisztus, illetve az Isten népe és az emberiség iránti szeretet indulatához. Az ezt nyilvánvalóvá tevő igék megszámlálhatatlanok mind az Ó-, mind az Újszövetségben. Erről azonban majd később szólunk bővebben.

Az ellentétes indulatot, a gyűlöletet, tudniillik a bűn gyűlöletét, szintén a hit fontos részének mutatja a Szentírás. Azt mondja, általa lehet megismerni és megkülönböztetni az igaz hitet: „Az Úrnak félelme a gonosznak gyűlölése” (Péld 8,13). A szentektől megköveteli, hogy ezzel adják bizonyosságát feddhetetlenségüknek: „Akik szeretitek az Urat, gyűlöljétek a gonoszt!” (Zsolt 97,10). A Zsoltáros gyakran hozza föl feddhetetlenségének tanújelül: „Szívemnek tökéletessége szerint járok én az én házamban. Nem vetem a szemem hiábavaló dologra; a pártoskodók eselekedetét gyűlölöm” (Zsolt 101,2–3). „Gyűlölöm azért a hamisságnak minden ösvényét” (Zsolt 119,104). De ezt mondja a 128. vers és a Zsolt 139,21 is: „Ne gyűlöljem-é, Uram, a téged gyűlölőket?”

Az Isten és a szentség sóvárgásában, éhezésében és szomjúhozásában megnyilvánuló szent vágyakozást is az igaz vallás fontos részének mutatja a Szentírás: „Oh Uram! Neved és emlékezeted után vágyott a lélek!” (Ésa 26,8). „Egyet kérek az Úrtól, azért esedezem: hogy lakhassam az Úr házában életnek minden idejében; hogy nézhessem az Úrnak szépségét és gyönyörködhessem az ő templomában” (Zsolt 27,4). „Mint a szarvas kívánczik a folyóvizekre, úgy kívánczik az én lelkem hozzád, oh Isten! Szomjúhozik lelkem Istenhez, az élő Istenhez; mikor mehetek el és jelenhetek meg Isten előtt?” (Zsolt 42,2–3). „Téged szomjúhoz lelkem, téged sóvárog testem a kiaszott, elepedt földön, amelynek nincs vize; Hogy láthassalak téged a szent helyen, szemlélvén a te hatalmat és dicsőségedet” (Zsolt 63,2–3). „Mily szerelmetesek a te hajlékaid, Seregeknek Ura! Kívánczik, sőt emésztődik lelkem az Úrnak tornácai után; szívem és testem ujjongnak az élő Isten felé” (Zsolt 84,2–3). „Elfogyatkozik az én lelkem a te ítéleteid után való szüntelen vágyódás miatt” (Zsolt 119,20). Hasonlóképpen szól még a Zsolt 73,25; 143,6–7; 130,6; Ének 3,1–2 és 6,8. A léleknek ezt a szent vágyát és szomjúhozását mondja Krisztus a hegyi beszéd elején ama hatalmas dolgok egyiké-

nek, amelyről az igazán boldog ember megismerszik: „Boldogok, akik éheznek és szomjúhozják az igazságot: mert ők megelégtettek” (Mt 5,6). E szent szomjúhozás is hozzátartozik az örök élet áldásaiban való részesülés állapotához: „Én a szomjazónak adok az élet vizének forrásából ingyen” (Jel 21,6).

A szent *örömet* is az igaz hit fontos alkotórészének mondja az Írás. Így beszél róla a textus is. És mint az igaz hit elemi részét, komoly és erős intelmek szorgalmazzák: „Gyönyörködjél az Úrban, és megadja néked szíved kéréseit” (Zsolt 37,4). „Örüljete igazak az Úrban” (Zsolt 97,12). Ezt mondja a Zsolt 33,1 is: „Örvendezzete, ti igazak”: „Örüljete és örvendezzete” (Mt 5,12). „Továbbá atyámfiái, örüljete az Úrban!” (Fil 3,1), de a 4,4 is így szól: „Örüljete az Úrban mindenkor; ismét mondom, örüljete!” „Mindenkör örüljete!” (1Thessz 5,16). „Örvendezzen Izráel az ő teremtőjében: Sionnak fiai örüljenek az ő királyukban! (Zsolt 149,2). Ezt mondja az Írás legfőbb kegyelmi ajándékok egyikének: „De a Léleknek gyümölcse: szeretet, öröm” (Gal 5,22). A Zsoltáros szent örömet mondja őszintesége bizonyosságának: „Inkább gyönyörködöm a te bizonyosságaidnak útjában, mint minden gazdagságban” (Zsolt 119,14).

A *hívó fájdalmat, szomorúságot és a szív töredelmét* is gyakran az igaz vallás fontos elemének mondja a Szentírás. Ez indulatokat az igaz szentek megkülönböztető jegyeiként, jellemvonásaik jeles elemeiként tünteti föl: „Boldogok, akik sírnak: mert ők megvigasztaltatnak” (Mt 5,4). „Közel van az Úr a megtört szívekhez, és megsegíti a sebhedt lelkeket” (Zsolt 34,19). „Fölkent engem az Úr..., hogy bekössem a megtört szívűeket..., hogy megvigasztaljak minden gyászolót” (Ésa 61,1–2). A kegyes szomorúságról, a szív ily töredelméről nem csupán mint a szentek jeles ismertetőjeléről beszél az Írás, hanem gyakran mondja, hogy ez bennük Istennek különösképpen tetsző dolog: „Isten előtt kedves áldozatok: a töredelmes lélek; a töredelmes és bűnbánó szívét oh Isten, nem veted te meg!” (Zsolt 51,19). „Mert így szól a magasságos és felséges, aki örökké lakozik, és akinek neve szent: Magasságban és szentségben lakom, de a megrontottal és alázatos szívűvel is, hogy megelevenítsem az alázatosok lelkét, és megelevenítsem a megtörték szívét” (Ésa 57,15). „Hananem erre tekintek én, aki szegény és megtörött lelkű” (66,2).

Gyakran emlegeti az Írás a *hála* indulatát, mint amelyben az igaz hit nagy mértékben kifejezésre jut, és amely legkivált az Istennek szóló hálaadásban és dicséretmondásban szokott megnyilvánulni. Ezt a Zsoltárok könyve és a Szentírás egyéb részei is oly gyakran fölhozzák, hogy nem is kell egyes igéket idéznem.

A Szentírás nemkülönben gyakran említi a *könyörületet* és az *irgalmat* mint az igaz vallás fontos elemét; olyannyira, hogy az igazakat irgalmasságukról nevezi meg, s így az Írásban az irgalmas és az igaz ember ugyanazt jelenti: „Az igaz elvész és nem veszi észébe senki, és az irgalmasságtevők elragadtat-

nak” (Ésa 57,1). A Szentírás ezt a tulajdonságot emeli ki, mint amelyről az igaz ember különösképpen megismerhető: „Az igaz irgalmas és adakozó” (Zsolt 37,21), és mint a 26. versben olvassuk: „Minden napon irgalmatoskodik és kölcsön ad”. Így szól Salamon a Példabeszédek könyvében: „Aki elnyomja a szegényt, gyalázattal illeti annak teremtőjét; az pedig tiszteli, aki könyörül a szűkölködőn” (14,31). Így az apostol: „Öltözzétek fel annakokáért mint Istennek választotti, szentek, és szerelmetesek, a könyörületeségnek indulatit” stb. (Kol 3,12[†]). Megváltónk az igazán boldogoknak tulajdonította e jeles vonást: „Boldogok az irgalmasok: mert ők irgalmasságot nyérnek” (Mt 5,7). Továbbá a törvény lényegi követelményei közé is sorolta: „Jaj néktek, képmutató írástudók és farizeusok! Mert megdézsmáljátok a mentát, a kaprot és a köményt, és elhagyjátok, amik nehezebbek a törvényben, az ítéletet, az irgalmasságot és a hívséget: pedig ezeket kellene cselekedni, és amazokat sem elhagyni” (Mt 23,23). De a próféta is ugyanezt hirdette: „Oh ember, mi légyen a jó, és mit kíván az Úr te tőled! Csak azt, hogy igazságot cselekedjél, szeressed az irgalmasságot, és hogy alázatosan járj a te Isteneddel” (Mik 6,8). Egybehangzik evvel ez is: „Mert szeretetet kívánok én és nem áldozatot” (Hós 6,6). És olybá tűnik föl, Megváltónk fölötte igen kedvelte ezt az igét, hiszen kétszer is idézte (Mt 9,13 és 12,7).

A *buzgóság* is az igaz szentek vallásának igen fontos része. Ezt a nagyszerű dolgot tartotta az Írás szerint Krisztus a szeme előtt, midőn üdvösségünkért magát föláldozta: „aki magát odaadta értünk, hogy a törvény mindenfajta megrontásából megváltson bennünket, és így egy gazdag, nemes munkában buzogó népet tisztítson magának” (Tit 2,14 – Csia Lajos fordítása). A Jelenések könyve pedig ama nagy erénynek mondja, amelynek a lángyos laodiceaiak híjával vannak (3,15–16, 19).

Csak néhányat idéztem a megszámlálhatatlanul sok ige közül, mely a vallásos hitet nagyrészt indulatokhoz köti. De a megállapítottakból alighanem világosan kitetszik, hogy akik tagadják, hogy az igaz vallás nagyrészt az indulatokban van, és ennek ellenkezőjét állítják, azoknak a sutba kell hajítaniuk azt, amit Biblia gyanánt tudunk ez idáig a magunkénak, és valami új mércét kell keríteniük a hit természetének megítélésére.

5.

A Szentírás tanúsága szerint az igaz vallás a *szeretethen* mint legfőbb indulatban és minden más indulat forrásában foglaltatik össze.

Így világítja meg a kérdést Megváltónk, arra válaszolva, hogy vajon melyik a legnagyobb parancsolat: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez az első és nagy parancsolat. A második pedig hasonlatos ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. E két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták.” (Mt 22,37–40). Ez utóbbi sza-

vak pedig azt jelentik, hogy a két parancsolat magában foglalja a törvény előírta kötelességeket és a próféták tanította vallást. Időről időre Pál apostol is ekként mutatja meg a kérdést, miként példának okául a Róma 13,8-ban: „aki szereti a felebarátját, a törvényt betöltötte.” És a 10. versben: „Annak-okaért a törvénynek betöltése a szeretet.” De hasonlatosképpen szól a Gal 5,14-ben is: „Mert az egész törvény ez egy igében teljeseedik be: Szeresd felebarátodat, mint magadat.” Az 1Tim 1,5-ben nemkülönben: „A parancsolatnak vége pedig a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és igaz hitből való szeretet.” Pál apostol tehát azt állítja, hogy a szeretet képezi a vallás legfőbb alkotórészét, igaz velejét, lényegét, bensőjét; nélküle a leghatalmasabb tudás és a legnagyobb ajándék, a legmagasztosabb hitvallás is, mindaz, mi a valláshoz szorosan hozzátartozik, hiábavaló, fabatkát sem ér; és az 1Kor 13-ban minden jó egyedüli kútfejének mondja az αγάπη-t, a szeretetet.

Mármost igaz ugyan, hogy a szeretet, amelyről így beszél az Írás, magában foglalja a lélek Isten és ember iránti őszintén jóindulatú hajlandóságát, a megállapítottakból mégis világosan kitetszik, hogy amidőn a léleknek ez a készsége vagy hajlandósága értelmes és eleven cselekvésbe megy át, akkor indulattá, szenvedélyes szeretetté válik. Ahhoz pedig kétség nem férhet, hogy Krisztus az ilyen eleven és buzgó szeretetet gondolta a vallás summájának, midőn azt mondta, hogy szeressük Istenünket teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel és teljes elménkkel, és felebarátunkat, mint önmagunkat, mint-hogy ez fogja össze a törvény és a próféták tanítását és előírásait.

Aligha gondolhatjuk, hogy midőn a Szentírás e helyütt és másutt a vallás summájának mondja a szeretet indulatát, ezen csak a cselekvést érti, s nem egyúttal a szokást is, avagy a bármely ésszerű indulatban föltételezhető megértést. Az azonban kétségtelen, s ez igékből is kitűnik, hogy az igaz vallás lényege a szent szeretet, s hogy a hit egészében véve nem más, mint ez az isteni indulat, s mint az erre és az alapját képező világosságra, illetve az általa termelt gyümölcsökre való szokásszerű hajlandóság.

Mindezekből világosan és bizonyosan kitetszik, hogy az igaz vallásos hitet nagy részben indulatok képezik. Mert a szeretet nem pusztán egyike az indulatoknak, hanem az első és legfőbb indulat, minden indulat kútfeje. Szeretetből fakad gyűlöletünk az iránt, ami ellentétben áll szeretetünk tárgyival, s akadályozza vagy ellenzi gyönyörűségeinket; és attól függően, hogy a szeretet vagy a gyűlölet tárgyai jelen vannak vagy nincsenek jelen, bizonyosak vagy bizonytalanok, valószínűek vagy valószínűtlenek, a szeretet vagy a gyűlölet különféle munkálkodásaiból támad a többi indulat: a vágy, a remény, a félelem, az öröm, a bánat, a hála, a harag stb. Nyilvánvaló tehát, hogy az Isten iránti buzgó, megindító és eleven szeretetből származnak az egyéb vallási indulatok: belőle fakad a bűn engesztelhetetlen gyűlölete és iszonyata, a tőle való félelem, az Isten haragjától való rémület, az Isten jóságáért érzett hála,

az Isten kegyelmes és érezhető jelenvalóságában lelt gyönyörűség és öröm, a távollétében érzett szomorúság, az Istenben való majdani gyönyörködésbe vetett örömteljes remény, továbbá az Isten dicsősége iránti hő buzgóság. Ehhez hasonlatosan az emberek iránti hő szeretetből fakad az irántuk való valamennyi erényes indulat.

6.

A Szentírás legkiválóbb szentjeinek vallásos hite nagyrészt szent *indulatok*-ban állt.

Különösképpen is három kiváló szentre fordítom most figyelmemet, akik a szent kánonban ránk maradt írásaikban kifejezésre juttatták szívük kedély-állapotát és érzéseit, leírták hitüket és az Istennel való közösségük módját.

Először Dávidot, az Isten szíve szerint való embert említem, aki a Zsoltárok könyvében eleven képet festett hitéről. Ránk hagyott szent énekeiben szavakba foglalta és kiontottá áhítatos, szent indulatait: alázatos, forró istenszeretetét, az Isten dicsőséges tökéletessége és csodálatos munkái iránti bámulatát, az Őutána való őszinte vágyakozását, szomjúhozását és sóvárgását, az Istenben lelt gyönyörűségét és örömet, az Isten nagy jóságáért érzett túlárado háládatosságát, az Isten jóindulata, mindente elégséges volta és hűsége miatti szent, lelki ujjongását és örvendezését, a szentekben, a föld legjobbjai-ban lelt örömet, az igében és az Isten tiszteletében való gyönyörködését, a maga és a mások bűnei miatt érzett fájdalmát, az Isten iránt, illetve az Istennek és egyházának ellenségei ellen lángoló buzgalmát. S a szent *indulatok*, melyekben Dávid zsoltárai bővelkednek, annál inkább tárgyunkhoz tartoznak, mert ezek a zsoltárok nemcsak a kiváló szent, az Isten kedve szerint való ember hitét jelenítik meg, hanem a Szentlélek irányítása mellett avégre íródtak, hogy Isten egyháza a nyilvános istentiszteleten használja őket, s nem is csak a maga korában, hanem minden későbbi időben is, hiszen alkalmasak rá, hogy nemcsak a Zsoltáros vallásos hitét, de minden kor szentjeinek vallásos hitét kellőképpen érzékeltessék. Azonkívül megjegyzendő, hogy Dávid a Zsoltárok könyvében nem magányos személyként, hanem Izráel Zsoltárosa-ként, Isten egyházának alárendelt fejeként, az istentisztelet és a dicséretmondás vezetőjeként szól, ráadásul számos zsoltárban Krisztus nevében nyilatkozik meg, őt személyesíti meg szent érzéseit elsőhajtva, megannyi más zsoltárban pedig az egyház nevében szólal meg.

Másodszor Pál apostolt kell említenem; ő volt ugyanis számos tekintetben az Újszövetség szolgálói között a legfőbb: Krisztus őt tette első választott edényévé, hogy nevét elvigye a pogányoknak, terjessze és alapozza meg a keresztény egyházat a világban, különösképpen pedig tárja föl az evangélium dicsőséges titkait minden idők egyházának tanítására; ő volt (mint némelyek helyeselhetően vélik) Krisztus legkiválóbb szolgálója, ki valaha élt, s aki a

legmagasabb jutalomban részesült az Úr mennyei országában. Amit a Szentírásból róla megtudhatunk, abból indulatokkal teli embernek tűnik. Leveleiből világosan kitetszik, hogy hitében nagy része volt a szent indulatoknak. Minden, amit saját magáról mond, arra vall, hogy a dicsőséges Ura iránti szeretet egész életében lángolt benne, sarkallta és teljességgel magával ragadta őt; kárnak ítélt mindent Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt, és szemérnek tekintett mindent, hogy Krisztust megnyerje. Úgy mutatja be magát, mint akin a szent indulat vett erőt, mintha az hajtotta volna szolgálatára, keresztül megannyi viszontagságon s szenvedésen (2Kor 5,14–15). Leveleiben megannyiszor érzékelteti a Krisztus népe iránt érzett túlsorduló szeretetét: szereteteinek, szerelmeseinek, szeretett fiainak mondja őket (2Kor 12,19; Fil 4,1; 2Tim 1,2), az irántuk való igen erős szeretetről beszél (2Kor 2,4). Gyöngéd szeretetét a dajka gyerekei iránti ragaszkodásához hasonlítja: „De szívélyesek valánk ti közöttetek, amiként a dajka dajkálhatja az ő gyermekeit. Így felbuzdulva irántatok, készek valánk közleni veletek nemcsak az Isten evangéliomát, hanem a mi magunk lelkét is, mivelhogy szereteteinkké lettetek nekünk” (1Thessz 2,7–8). Irántuk érzett szerelméről is beszél (Fil 1,8; Filem 12. és 20. v.). Szól értük való buzgóságáról (2Kor 8,16), irgalmáról és könyörületességéről (Fil 2,1), szívszorogató, fájdalmas törődéséről: „Mert sok szorongattatás és szívbeli háborgás között írtam néktek sok könyhullatással, nem hogy megszorítottassatok, hanem hogy megismerjétek azt a szeretetet, amellyel kiváltképen irántatok viseltem” (2Kor 2,4). Szól irántuk való lelki tusakodásáról (Kol 2,1). Ír a zsidók miatti nagy szomorúságáról és szüntelen szívfájdalmáról (Róm 9,2). Tudósít szája megnyílásáról, szíve kitarulásáról a keresztyénekért: „A mi szánk megnyílt ti néktek, korinthusiak, a mi szívünk kitarult” (2Kor 6,11). Gyakran emlegeti gyöngéd érzéseit s vágyódását (1Thessz 2,8; Róm 1,11; Fil 1,8 és 4,1; 2Tim 1,4). Ugyanez apostol a leveleiben többször is beszél az öröm indulatáról (2Kor 1,12 és 7,7, 9, 16; Fil 1,4; 2,1–2 és 3,3; Kol 1,24; 1Thessz 3,9). Emlegeti nagy örömét (Fil 4,10; Filem. 1,7), örvendezését és vigasságát (Fil 2,1, 7), nagyobb örömét (2Kor 7,4). Magát mindig örvendezőnek mondja (2Kor 6,10). Szóba hozza lelki diadalait (2Kor 2,14), dicsekvését szorongattatásai miatt (2Thessz 1,4 és Róm 5,3). Ugyancsak ír a remény indulatáról: esengő várásáról és reménységéről számol be a Fil 1,20-ban. Utal az isteni féltékenység indulatára (2Kor 11,2–3). Az Apostolok cselekedeteiből és a leveleiből, megtérését követően egész élettörténetéből, önmagáról szóló beszámolóiból kitűnik, hogy az Úr ügye, egyházának java, boldogulása és célja iránti buzgóság indulata mindig hatalmas volt benne, folyvást lánggra lobbantotta szívét, páratlan kitartással és szakadatlanul végezte nagy munkáját: tanította, intette, figyelmeztette, megrotta a híveket, velük kínlódott a szülésben, megküzdött hatalmas és számtalan ellenségével, kik szembe szálltak vele, tusakodott a fejedelemségek és

hatalmasságok ellen, de nem holmi ködlovagként harcolt, állhatatossággal futotta meg az előtte levő pályát, szakadatlanul nyomult előre minden nehézség és szenvedés ellenére, úgyhogy már bolondnak is nézték. S hogy mennyire telve volt indulatokkal, az kitetszik sok könnyhullatásából (2Kor 2,4; Csel 20,19), abból, hogy három esztendeig éjjel és nappal meg nem szűnt könnyeit hullatni (20,31).

Ha mármost valaki a nagy apostolról szóló szentírási beszámolókból, melyeket ő maga írt, nem látja, hogy Pál hite nagyrészt indulatokból állt, az igen furcsán használja a szemét, hogy az előtte ragyogó világosságot nem veszi észre.

Harmadszor János apostolt, a szeretett tanítványt említem, aki a tizenkettő közül az Úrhoz legközelebb állt és az Úrnak legkedvesebb volt, s aki ilyképpen a legnagyobb kiváltságokban részesült: nemcsak hogy jelen lehetett harmadmagával az Úr színeváltozásakor a hegyen és a Jairus lánya föltámasztásakor, nemcsak hogy Krisztus maga mellett tartotta szenvedésekor, Pál apostol pedig a keresztény egyház három fő oszlopa egyikének nevezte őt, hanem mindezekon túlmenően ama kivételes kegyelemben részesült, hogy az utolsó vacsorán az Úr kebelén nyugodhatott, s Krisztus őt választotta ki arra, hogy kinyilatkoztassa neki az idők végére vonatkozó csodás rendelkezéseit az anyaszentegyházat illetően, amelyeket János azután a Jelenések Könyvében megírt, s ezzel őneki adatott meg, hogy lezárja az Újszövetség és az egész Szentírás kánonját, minthogy ő maradt meg legtovább az apostolok közül, hogy a többiek halálát követő időben rendezze a keresztény egyház ügyeit.

Minden írásából világosan látszik (miként a hittudósok általában megállapítják), hogy személyét rendkívülivé tették a benne meglévő indulatok: leveleiben kimondhatatlanul gyöngéden és szívbe markolón szólította meg híveit, a legbuzgóbb szeretetet ontva ki rájuk, mintha önmaga egyedül az édes, szent indulatokból lenne teremtvé. Ennek valamennyi bizonyítékát elő sem sorolhatnánk, hacsak ide nem jegyezzük minden munkáját.

7.

Akit Isten azért küldött a világra, hogy annak világossága, egész egyházának feje, az igaz vallás és az igaz erény tökéletes példája legyen, hogy mindenki követhesse őt, mert a nyájnak a pásztor nyomába kell erednie, akárhova megy is, nos, az ő szívében soha nem látott gyöngédség és szeretet lakozott, és az erényeit ő is szent indulatait kifejezve mutatta ki. Ő volt az Isten és az ember iránti lángoló, eleven és roppant szeretet legnagyobb példája, aki valaha élt. Ezek az indulatok arattak diadalt indulatainak ama hatalmas harcában s viaskodásában, amikor gyötrődésében még buzgóbban esedezett, könnyeit hullatta, és vért verítékezett, úgy tusakodott. Szent szerelmének ereje felülmúlta a halálét, és a nagy tusakodásban, rettegések, gyötrelemek között, mindhaláláig megszorodván, a szeretet erőt vett a félelem és a fájdalom természe-

tes indulatain. Ám élete folyamán is mindvégig telve volt indulatokkal. Olvasunk buzgó szeretetéről, mely a 69. zsoltárt tölti be: „A te házadhoz való féltő szeretet emészt engem” (Jn 2,17). Olvasunk az emberek bűne miatt érzett fájdalomról: „Ő pedig elnézvén őket haraggal, bánkódván szívök keménysége miatt” (Márk 3,5). És sírásban, felkiáltásokban tört ki, midőn elnézte az istentelenek bűnét és kínját, s meglátta Jeruzsálem ilyenekkel teli városát: „És mikor közeledett, látván a várost, síra azon. Mondván: Vajha megismerted volna te is, csak e te mostani napodon is, amik néked a te békességedre valók! de most elrejtettek a te szemeid elől” (Lk 19,42–42). A 13,34-ben is így szól Urunk: „Jeruzsálem! Jeruzsálem! ki megölsz a prófétákat, és megkövezed azokat, akik te hozzád küldtetek, hánszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miképen a tyúk az ő kis csirkéit az ő szárnyai alá, és ti nem akarátok!” Olvasunk továbbá Krisztus hő vágyáról: „Kívánva kívántam a húsvéti bárányt megenni veletek, mielőtt én szenvednék” (Lk 22,15). Gyakorta számolnak be az evangélisták a könyörületeség vagy irgalom Krisztusban lévő indulatáról (Mt 15,32 és 18,34; Lk 7,13), arról, hogy könyörületeségre indult (Mt 9,36 és 14,14; Márk 6,34), arról, hogy mint esett meg a szíve, midőn Mária és Márta testvérbátyjukat síratták, és őhöz mentek panaszukkal s könnyhullatásukkal: sírásuk hamar könnyekre fakasztotta az ő szemeit is, s a fájdalomtól megindulva velük együtt zokogott, jóllehet tudván tudta, hogy szomorúságukat kisérvén átfordítja örömmé, mert föltámasztja halott testvérüket, lásd János 11. És mily kimondhatatlanul megindító a tizeneggyel való utolsó, a halál árnyékában folytatott beszélgetése a megfeszítése előtti éjszakán, midőn közölte velük, hogy elmegy, és megmondta nekik, hogy milyen hányattatások és szenvedések sújtják majd őket a világban távozása után, és fiaiként vigasztalta és látta el őket tanáccsal, s mintegy végrendeletben hagyta rájuk Szentlelkét, és ezáltal békességét, vigasztalását és örömét, miként a János evangéliumában (a 13., 14., 15. és 16. részekben) olvassuk; és befejezésül elmondta értük és egyházáért mélységesen megindító közbenjáró imádságát (17. rész). Valahány toll leírta vagy emberi száj elmondta beszélgetés közül ez a legszeretetteljesebb és legmegindítóbb.

8.

A mennyek országának vallásos hitét nagyrészt indulatok képezik.

Ahhoz kétség nem férhet, hogy a mennyben igaz hit van, és ez az igaz hit a legtisztább és legtökéletesebb. A mennyei állapot szentírásbeli ábrázolása szerint azonban a mennyei vallás a szent és hatalmas szeretetben meg örömben, illetve mindezek buzgó és lángoló dicséretmondással való kifejezésében áll. Úgyhogy a mennyei szentek hite ugyanabból van, mint ideleln a földieké, vagyis a textusban mondott kibeszélhetetlen és dicsőült örömmel való örvendezésből. Mármost nagy balgaság lenne azt állítani, hogy mivel a

mennyben a szentek nem lesznek egyesülve testtel és vérrel, és nem lesznek idegnedveik,⁷ amelyeket (lélek és test egységének törvényei alapján) megindíthatnának lelkük nagy érzései, túláradó szeretetük és örvendezésük nem lehet indulat. Csakhogy mi nem a test, hanem a lélek indulatairól beszélünk, közülük is a legfontosabbakról, a szeretetről és az örömről. Ha ezek megvannak az akár a testben, akár az azon kívül lakozó lélekben, megindítják s meghatják azt. Ha pedig valóban benne vannak a lélekben, mégpedig oly erővel, mint amilyennel a mennyei szentekben, a lélek fölötte hatalmasan megindul s meghatódik, ami egyet jelent azzal, hogy erős indulatokkal bír. Való igaz, tapasztalatilag nem tudjuk, mit tesz a szeretet és az öröm, ha testetlen vagy megdicsőült lélek érzi azt; azaz nincsen arról ismeretünk, hogy milyen a szeretet és az öröm az ilyen körülmények közt lévő lélekben; ellenben a földön élő szentek tudván tudják, mit jelent a lélekben lakozó isteni szeretet és öröm, s hogy mit jelent a különálló lelkek mennyei szeretetéhez és öröméhez hasonló szeretet és öröm. A földön élő szentek szeretete és öröme egyet jelent a mennyei világosság, élet és boldogság beköszöntével és fölvirradásával, és hasonlít ottani szeretetükhöz és örömükhöz, vagy, másképpen mondván, természetük azonos, csak mértékben és körülményben különböznek. Ezt világosan bizonyítja számos íge: Péld 4,18; Jn 4,14 és 6,40, 47, 50, 51, 54, 58; 1Jn 3,16; 1Kor 13,8–12. Oktalanság lenne tehát azt föltételezni, hogy a mennybéli szentek szeretete és öröme nemesak körülményben és mértékben, hanem természetben is úgyannyira elüt a földön élő szentek szeretetétől és örömetől, hogy nem is lehet őket indulatoknak mondani; a mennybéli szenteknek ugyan nincsenek ezek által mozgásba hozható idegszellemei és vére, de a földön élő emberekben a vér és az idegjelkek mozgása egyáltalán nem érinti az indulatok lényegét, csupán a következményüket teszi, jóllehet ellenhatásai előidézhetnek járulékos különbségeket a lélek érzületeiben: A lélekben a szeretet és az öröm érzülete megelőzi a testnedvekre gyakorolt mindenfajta hatást; a léleknek ez az érzülete következőképpen nem a testnedvek mozgásán múlik, és így a testetlen léleknek is lehet ilyen érzete. Ha pedig valahol a szeretet és az öröm munkál, akár testen belül, akár testen kívül, a lélek érzékeli azt; és ezt a belső érzékelést, ezt a fajta lelki érzékletet, a léleknek ezt a mozdulását nevezzük indulatnak; amikor tehát a lélek így érez (ha szabad így mondanom), és így megmozdul, ezt nevezzük megindultságnak, különösen ha ez a belső érzékelés és mozgás magas fokra hág, miként a mennyben élő szentek esetében teszi. Ha valamit a mennyei állapotról a Szentírásból kitudhatunk, akkor az az, hogy az ott lakozó szentek öröme és szeretete roppant nagy és erős, a legerőteljesebb és legelevenebb, kimondhatatlanul kedves érzést kelt a szívben, végtelenül meghatja, átlelke-

⁷ Lásd ehhez az „idegjelkek”-re vonatkozó fordítói jegyzetet a 20. oldalon (a ford.).

síti és magával ragadja őket, olyanná lesznek, mint a lángoló tűz. Mondaná-c bárki is, hogy midőn a mennyben lakozó szentek látják Atyjuk arcát és a Szabadító dicsőségét, az ő esodálatos munkáin és különösen élete föláldozásán elmélkednek, a látottak és megfontoltak nem hatják meg, nem indítják meg szívüket?

Következésképpen ha a mennyei hit főként szent szeretet és öröm, akkor nagy mértékben indulat; az igaz vallásos hitet tehát nagyrészt bizonyára indulatok alkotják. Bármely dolog legigazabb természetét úgy ismerhetjük meg, hogy ha ott vizsgálódunk, ahol a maga tisztaságában és tökéletességében lelhető föl. Ha az arany igaz természetét akarjuk megismerni, nem a tisztítatlan ércet nézzük, hanem a finomított színaranyat. Ha az igaz vallásos hitet óhajtjuk megérteni, oda kell mennünk, ahol az igaz vallásos hit, s csakis az igaz vallásos hit lelhető föl a maga tökéletességében, hibátlanul s elegyíterlenül. A hívő emberek nem e világból valók, idegenek itt, a mennyországhoz tartoznak; odafentről születnek, a mennyország a hazájuk, és mennyei születésük révén mennyei természetet nyernek, felülről kapják felkentségüket; az igaz hit bennük meglévő kútfejét a mennyei hit ráplálja; kegyelmi állapotukban a dicsőség virrad föl; és úgy készíti föl őket Isten arra a világra, hogy hozzáigazítja őket.

9.

Kitűnik mindez ama kötelességek természetéből is, melyeket Isten az igaz vallás eszközeiül és kifejezéséül rendelt.

Példaképpen felhozhatjuk az imádság kötelezettségét: nyilvánvaló, hogy ebben nem azért kell Isten tökéletességét, fenségét, szentségét, jóságát, teljesen elegendő voltát, illetve tulajdon hitványságunkat, ürességünket, függőségünket, méltatlanságunkat, hiányainkat és kívánságainkat hirdetni, hogy mindezeket Istennel tudassuk, illetve hogy szívét magunk felé hajlítván rábírjuk, hogy kegyelmet mutasson irántunk, hanem azért, hogy a magunk szívét indítsuk meg az elmondottakkal, és ilyképpen felkészüljünk a kért áldásokra. Az ilyen gesztusoknak, az Isten tiszteletkor tanúsított külöleges magatartásnak, azaz az alázat és tisztelet szokás előírta kifejezésének csakis az a haszna lehet, hogy a saját szívünket vagy más emberek szívét valamelyest megindítják.

Istennek szóló dicséreteket is azért kell énekelnünk, hogy fölgerjesszék s kifejezzék vallási indulatainkat. Mi egyébért fordulnánk Istenhez inkább versben és énekben, mintsem folyóbeszédben, ha nem azért, mert természetünk és lelkialkatunk folytán e dolgok hajlamosak hatni indulatainkra?

Ugyanez áll az Isten rendelte sákramentumok természetére és céljára is. Isten lelkialkatunkra való tekintettel nemcsak azt rendelte el, hogy halljunk az evangélium nagy dolgairól, Krisztus üdvözítéséről, hogy igéjéből tanítást

kapjunk, hanem azt is, hogy mindezek mintegy szemünk előtt táruljanak föl, érzékletes kiábrázolásokban, azaz a sákramentumokban jelenjenek meg, hogy még erőteljesebben fejtsék ki ránk megindító hatásukat.

Azonkívül Isten kétségkívül avégett rendelte el, hogy a Szentírásban közölt igéjét a prédikálásnak kell föltárnia, alkalmaznia és megértetnie, hogy az isteni dolgokat az emberek szívébe és indulataiba bevésse. Ha az emberek esupán a Szentírás jó kommentárjaival, magyarázataival és más alkalmas hittudományi munkákkal bírnának, az még mind nem valósítaná meg azt a célt, amiért Isten a prédikálás intézményét rendelte, mert bár ezek Isten igéjének dolgairól szintúgy jó tanítást adnak, mint az igehirdetés, ámde nem hatnak úgy az emberek szívére és indulataira. Igéjének hirdetésében Isten az ige sajátos és életteli alkalmazását rendelte el az emberek érdekében – oly eszközt, mely képes a bűnösök szívére hatni a hit dolgainak fontosságát, saját nyomorúságukat, e nyomorúság orvoslását s a kínált orvosság dicsőséges és hathatós voltát illetően, s képes a szentek tiszta gondolkodását felgerjeszteni, indulataikat megmozdítani a hit nagy dolgainak sűrű fölemlgetése és igaz valójukban szemük elé állítása által, még ha mindezt már ők jól ismerik is, miután mindezekre nézve kellő tanításban részesültek (2Pt 1,12–13). Különösen fontos föladata az igehirdetésnek, hogy a textusunkban is említett két indulatot gerjessze föl a szívekben, a szeretetet és az örömet: Krisztus „adott némelyeket apostolokul, némelyeket prófétákul, némelyeket evangyélístákul, némelyeket pedig pásztorokul és tanítókul... a Krisztus teste... fölépítésére szeretetben” (Ef 4,11–12.16). Az apostol, midőn Timóteust a lelkipásztori szolgálatra oktatta, azt mondta neki, hogy az ige célja, mely végre a prédikátorok azt hirdetni kötelessége, nem más, mint a *szeretet* (1Tim 1,3–5). Az igehirdetés másik, Istentől rendelt célja pedig nem más, mint az *öröm*: ezért kapták a prédikátorok és segítők az öröm munkatársai nevet (2Kor 1,24).

10.

Bizonyítéka annak, hogy az igaz vallás, a szívbeli szentség nagyrészt a szív indulatában áll, hogy a Szentírás a szív bűnét nagyrészt a szív megkeményedésében látja. Éspedig teszi ezt mindenütt. Krisztus a zsidók szívkeménysége miatt érzett fájdalmat s haragot írántuk: „Ő pedig elnézvén őket haraggal, bánkódván szívök keménysége miatt” (Márk 3,5). Az emberek, ha ilyen a szívük, haragot gyűjtenek maguknak: „De te a te keménységed és meg nem tért szíved szerint gyűjtesz magadnak haragot a haragnak és az Isten igaz ítélete kijelentésének napjára” (Róm 2,5). Izráel a Szentírás tanúsága szerint szíve keménysége miatt nem engedelmeskedik az Úrnak: „az Izráel háza nem akar téged hallgatni, mert nem akarnak engem hallgatni, mert az egész Izráel háza kemény homlokú és megátalkodott szívű” (Ez 3,7). A pusztában vándorló makacs, önfejű nemzedék gonoszságát a Zsoltáros is a szívük ke-

ménységének tulajdonítja: „vajha ma hallanátok az ő szavát, ne keményítsétek meg a ti szíveteket, mint... a pusztában, ahol megkísértettek engem a ti atyáitok; próbára tették engem, jóllehet látták az én cselekedetemet. Negyven esztendeig bosszankodtam e nemzetségen, és mondtam: 'Févelgyő szívű nép ők, és nem tudják ők az én utamat!' (Zsolt 95,7–10). A szívkeménységgel magyarázza az Írás azt is, hogy Sédékiás miért nem fordult az Úrhoz: „Makacsa és önfejűvé lett, ahelyett, hogy megtért volna az Úrhoz, Izráel Istenéhez” (2Krán 36,13). Ez a sajtáság az oka annak, hogy az emberekben nincsen istenfélelem, s az Isten útjairól letérnek: „Miért engedél eltévelyedni minket útaidról, oh Uram! miért keményítéd meg szívünket, hogy ne féljünk tégedet?” (Ésa 63,17). Ezzel magyarázza a Szentírás Krisztus elutasítását és a kereszténység ellenzését: „Mikor pedig némelyek megkeményíték magokat és nem hívének, gonoszul szólván az Úrnak útáról a sokaság előtt” (Csel 19,9). Azt, hogy Isten átengedi az embereket a bűn hatalmának és a szív romlásának, a Szentírás gyakran úgy fejezi ki, hogy Isten megkeményítette szívüket: „Annakokáért akin akar könyörül, akit pedig akar, megkeményít” (Róm 9,18), vagy pedig: „Megvakította az ő szemeiket, és megkeményítette az ő szívöket” (Jn 12,40). Az apostol is szemlátomást egyazon dologként emlegeti az élő Istent elhagyó gonosz szívet és a kemény szívet: „Meg ne keményítsétek a ti szíveteket, mint... a kísértés ama napján a pusztában” (Zsid 3,8), illetve: „Vigyázzatok atyámfiai, hogy valaha ne legyen bármelyikőtöknek hitetlen gonosz szíve, hogy az élő Istentől elszakadjon. Hanem intsetek egymást minden napon, míg tart a ma, hogy egyikőtök se keményíttessék meg a bűnnek csalárdsága által” (12–13. v.). Istennek a megtérésben végzett roppant munkáját, az ember bűnből való szabadítását a Szentírás ugyancsak így juttatja kifejezésre: „eltávolítom a kőszívet az ő testökből, és adok nékik hússzívet” (Ez 11,19 és 36,26).

Mármost megkeményedett szíven egyszerűen meg nem indult szívet kell értenünk, olyan szívet, melyet erényes indulat nemigen tud meghatni; akár csak a kő, érzéketlen, oktalan, szenvtelen, befolyásolhatatlan. A kemény szívet ezért is mondja a Szentírás kőszívnek, és állítja szembe a hússzívvvel, mely érez, észlelhetőn meghatódik és megrendül. A Szentírásban kemény és lágy szívről is olvasunk, és a kettő, mondanunk sem kell, ellentétben áll egymással. Ám mi volna a lágy szív, ha nem az, amit könnyűszerrel befolyásol az, amitől megindulnia kell? Isten dicséri Jósiást a lágy szívéért, és világosan látszik e lágyszívűségének fölemlített megnyilvánulásából és bizonyítékai-ból, hogy azon azt kell érteni, hogy könnyen meghatotta őt a hit kegyes indulata: „Meglágyult a te szíved, és magadat megaláztad az Úr előtt, hallván azokat, amiket e hely és az ezen helyen lakók ellen szólottam, hogy pusztulássá és átokká lesznek, és megszagattad a te ruháidat, és sírtál előttem; azért én is meghallgattalak, azt mondja az Úr” (2Kir 22,19). E tekintetben

olyanokká kell lennünk, mint a kisdetek, hogy bemehessünk a mennyek országába, sőt oly lágyszívűeknek, hogy a lelki és mennyei dolgok oly könnyedén meghassanak és megindítsanak minket, mint a kisgyermeket a különböző dolgok.

Némely ígehely világosan megmondja, hogy a szív keménységén indulattól mentes szívet kell értenünk. Hogy a struccmadár nem viseltetik a fiókája iránt természetes érzéssel, ragaszkodással, ezt kifejezendő mondja Jób: „Fiaival oly keményen bánik, mintha nem is övéi volnának”. Hogy valaki a veszedelemtől sem indul meg, azt Salamon a kemény szívűségével magyarázza: „Boldog ember, aki mindig istenfélő, de a keményszívű bajba esik” (Préd 28,14).

Mármost mivel világos, hogy a Szentírás kemény szíven az oly szívet érti, amely híjával van a kegyes indulatoknak, és mivel a bűnt és a szív romlottságát a szív keménységével azonosítja, nyilvánvaló, hogy a szívbeli kegyelemnek és szentségnek ezzel ellentétben nagyobbérszt abban kell állnia, hogy a szív kegyes indulatokkal bír, és hajlamos az ilyen indulatokra. A hittudósok közt általános az egyetértés a tekintetben, hogy a bűn hiányban gyökerezik: a szentség hiányában. Márpedig ha a bűn a szív keménységét, azaz a kegyes indulatok hiányát jelenti, akkor kétségtelen, hogy a szentség nagyrészt a kegyes indulatokban áll.

Távol áll tőlem a föltételezés, hogy minden indulat lágyszívűségre vall: a legkeményebb szívben is uralkodhat gyűlölet, harag, dőlyf, s a többi önző, önmagasztaló indulat. Mégis nyilvánvaló, hogy az olyan kifejezések, mint a keményszívűség s a lágyszívűség, a szív indulataira utalnak, a szív bizonyos indulatokra való hajlamát, más indulatoktól pedig elzárkózását jelentik. A későbbiekben ezt még bővebben taglaljuk.

Mindent összevéve nyilvánvalónak és világosnak tűnik, hogy az indulatok az igaz vallásnak nagy részét teszik. Nem azt akarom mondani, hogy az igaz hívő szívében lévő vallás annál nagyobb, minél nagyobb benne a megindultság és a lélek pillanatnyi érzése. Mert semmi kétség, hogy az igaz szentekhez is sok olyan indulat férkőzik, amelyeknek semmi köze sincs a lelkiséghez. Vallási indulataik gyakran elegyesek: nem minden fakad a kegyelemből, sok minden inkább a természetből. S bár nem a test az indulatok székhelye, alkotmánya mégis nagyban hozzájárulhat a lélek pillanatnyi érzéséhez. A vallásosság fokát inkább az indulatokban megnyilvánuló szokás rögzültsége és ereje szerint kell megítélni, aszerint, hogy a szent indulat mennyiben vált szokássá, nem pedig az indulat pillanatnyi foka szerint; a szokás ereje viszont a lélek gondolatainak gyors, heves és hirtelen változásai közt nincs mindig arányban a külsőleges hatásokkal s megnyilvánulásokkal, sem pedig a belső hatásokkal. A vallásos hitet mégis nyilvánvalóan oly nagy mértékben képezik az indulatok, hogy szent indulatok nélkül nem is létezhet igaz vallásos hit:

mit sem ér az értelem világossága, ha nem terem szent indulatokat a szívben; a szív szokásai avagy sajátosságai mit sem érnek, ha nincsenek ezektől áthatva; mit sem ér a külső gyümölcs, ha nem ezek termik.

A felvetett tétel bizonyítékainak áttekintése után továbbmegyek, és levonok néhány következtetést.

I. Mindebből láthatjuk, milyen tévedésben vannak, akik minden vallási indulatot elvetnének, mondván, hogy azokban nincsen semmi szilárd és lényegi.

Ma az országban túlságosan sokan hajlanak erre a vélekedésre. Résztint azért, mert a legutóbbi rendkívüli időben sokan azok közül, akikben erős vallásos indulatok támadtak, megindultságuk idején, lángoló buzgalmukban nem tanúsítottak kellő mérsékletet, és számos hibába estek; továbbá azért, mert sokuk erős indulatai kérészéletűnek bizonyultak, többek pedig, akiket az öröm és a buzgóság egészen elragadott, hamar visszaestek, mint ahogyan az eb megtér a maga okadására: ebből következőleg a vallásos indulatok általában sokak szemében elvesztették hitelüket, mintha az igaz vallásnak semmi köze sem lenne azokhoz. Így azonban könnyen átesünk a ló másik oldalára. Nem is olyan régen az ellenkező végletben voltunk: a vallásos indulatokat széltében-hosszában nagy becsben, az igaz kegyelem kiemelkedő érvényesülésének tartották, ám anélkül, hogy komolyabban megvizsgálták volna az ilyen indulatok természetét és eredetét, keletkezésük módjait: ha némelyek úgyannyira megindultak és fölocsúdtak, hogy azonmód ömlött belőlük a vallásos beszéd, átlekesülten s buzgón áradozván, hogy így betöltettek, úgy megteltek, miként járta a szó, hogy minden további vizsgálódás nélkül azt a következtetést vonták le, hogy ezek az emberek beteltek Isten lelkével, és kegyelmének rendkívüli áldásait tapasztalták meg. Ez a véglet uralkodott alig három-négy esztendeje. Ám akik akkor a vallásos indulatokat válogatás nélkül becsülték és csodálták, most mindeniket elutasítják, szőröstül-bőröstül kihajítják. Ebből is kitetszik, milyen agyafúrt a Sátán. Midőn látta, hogy a vallásos indulatok divatba jönnek, s tudta, hogy az emberek az ország nagy részében egyáltalán nem jártasak az ilyesemben, nem szereztek ahhoz való tapasztalatot a vallásos indulatok terén, hogy képesek legyenek megítélni azokat, megkülönböztetni az igazakat a hamisaktól, tisztán látta, hogy kedvenc játékát űzheti, konkolyt vethet a búza közé, hamis indulatokat vehíthet Isten Lelkének munkájába; tudatában volt, hogy ez igen alkalmas módja annak, hogy megcsaljon és örök romlásba döntson megannyi lelket, mély sebet üssön a szentek hitén, félelmes pusztába vezesse őket, és lépéstről lépésre rossz híret költse a vallásnak. Hanem most, hogy a hamis indulatok ártalmas következményei immár tisztán látszanak, nyilvánvalóvá lett, hogy némely érzelem, bár ragyogó látványosságával sokakat elkápráztatott, igazá-

ban teljesen üresnek bizonyult; mármost az ördög átlátta, hogy immár más utat kell keresnie, mostantól azon kell igyekeznie, hogy az a meggyőződés kapjon erőre s terjedjen el, hogy a vallás dolgait illető indulatokat és lelki érzelmeket nem szabad számításba venni, sőt kerülni kell őket, óvakodni tőlük, hiszen halálosan veszedelmesek. Tudván tudja, hogy ennél alkalmasabb módja nincsen annak, hogy az egész vallásból üres, élettelen formaságot csináljon, hathatósan kiiktassa belőle a kegyesség és minden lelkiség erejét, s így az igaz kereszténységet mindenestül ebrúdra tétesse. Mert jóllehet az igaz hitnek másból is kell állania, nemcsak indulatokból, de az indulatok oly fontos részét teszik az igaz vallásnak, hogy az nem is lehet meg nélkülik. Akiben nincs vallásos indulat, az a lelki halál állapotában leledzik; szíve Isten Lelke erőteljes, meglevenftő és üdvösséges hatásai nélkül szűkölködik. Amiképpen nincsen igaz hit ott, ahol csupán indulatok munkálnak, azonképpen nincs igaz hit ott sem, ahol vallásos indulat nem érvényesül. Amiként az értelemben is világosságnak kell uralkodnia, és nem elég, ha csak a buzgó szív megindul, hiszen ahol a szívben csak hévség van, de nincsen világosság, ott isteni, mennyei dolgoknak helye nem lehet; úgy másfelől, ha a világosság híjával van a hőnek, ha az elme rakva van gondolatokkal és okoskodásokkal, de a szív hideg, és meg nem indul, akkor abban a világosságban nincsen semmi isteni – az ilyen ismeret nem lehet az isteni dolgok lelki megértése. A hit nagy dolgait ha helyesen fogjuk föl, megindítják szívünket. Kétségtelen, hogy azok a végtelenül hatalmas, fontos, dicsőséges és csodálatos dolgok, amelyekről Isten igéjének olvasásából és hallásából értesülnek ismételten az emberek, csakis azért nem indítják meg őket, mert vakok; mert ha vakok nem volnának, akkor az emberi természetnek ellentmondó képtelenség volna az, hogy szívüket mindezek erősen meg ne hassák, és módfelett meg ne indítsák.

A vallásos indulatok ily módon való általános lekicsinylése fölöttébb megkeményíti az emberek szívét, súlyosbítja bűnultságukat és érzéketlenségüket, a lelki halál állapotában megrögzíti, s végül az örök halálba taszítja őket. A vallásos indulatokkal szemben lábra kapott előítélet látnivalóan szörnyű következményekkel jár országunkban: megkeményíti a bűnösök szívét, elfojtja megannyi szent kegyelmi ajándékát, elsorvasztja a hit életét és erejét, gátat vet a szentségek hatásának, a fásultság és egykedvűség állapotába szorít le minket, és sokakat Isten súlyos megsértésére késztet, mert az utóbbi időben Isten által e hazában véghez vitt rendkívüli munkát illetően komisz és alantas gondolatokat támaszt bennük.

Márpedig minden vallásos indulatot ócsárolni és gyalázní nem más, mint minden hitet kirekeszteni szívuinkból, és így végromlásba dönteni lelkünket.

Aki erős indulataik miatt kárhoztat másokat, annak a szívében aligha lehetnek erős indulatok. És bízást gondolhatjuk, hogy akiben kevés a vallási

indulat, abban a hit is kevés lehet. Aki pedig másokat azért kárhoztat, mert azok vallási indulatokkal bírnak, miközben neki nincsenek ilyen indulatai, annak hite sincsen.

Vannak hamis indulatok, és vannak igazak. Ha valakinek erősek az indulatai, attól még nem biztos, hogy a hite igaz; ha viszont nincsenek indulatai, akkor bizonyos, hogy nincsen igaz hite. A helyes út az, hogy nem utasítunk el minden indulatot, és nem is hagyjuk jóvá mindet, hanem megkülönböztetjük őket: némelyeket jóváhagyunk, másokat elvetünk – a bűzát elválasztjuk a polyvától, az aranyat a salaktól, a becest a hitványtól.

2. A hitvallás az indulatok segítségével megismerhető és megismerhetővé válik.

Ha az indulatok valóban nagy részét teszik az igaz vallásos hitnek, abból az következik, hogy szükség van oly eszközökre, amelyek az indulatokat nagyban fölserkenthetik. Igen szükségesek tehát az olyan könyvek, az olyan igehirdetés, a szentségek olyan kiszolgálása, Isten imádságban, éneklésben való olyan tisztelete, amely képes mélyen megindítani az ilyen eszközökkel élők szívét.

Korábban az ország népe általánosságban nagyra becsülte és helyeselte, kiválónak és üdvösnek tartotta ezeket az eszközöket, mint amelyek a legalcalmasabbak a kegyelmi eszközök célját elősegíteni. A mostanra uralkodóvá lett ízlés azonban furcsamód egészen más képet fest: az imádkozás és prédikálás hevülékeny módja, melyet korábban csodáltak és magasztaltak, éppen ez oknál fogva, mivel az indulatokat erősen fölgerjesztheti, mára a sokaságból azonmód undort vált ki, és nem támaszt egyéb indulatot, hanem csak fanyalgást és megvetést.

Korábban talán a túlnyomó többség (legalábbis a köznép) abba a végletbe esett, hogy mindenképpen indulatos beszédmódot várt el a nyilvános istentiszteleteken; mostanra azonban a nép nagy része a másik végletbe esett át. Való igaz, némely eszköz erősen felszíthatja a gyöngék és tudatlanok szenvedélyeit, de a lelküknek nemigen válik hasznára. Mert indulatokat ugyan gerjeszthet, ám azok aligha lesznek a kegyelem indulatai avagy a kegyelemre vivő indulatok. Mindazonáltal ha az eszközök használata során megfelelőképpen kezeljük a vallás dolgait, természetükhöz igazodva bánunk velük, és igazul mutatjuk föl őket, azaz kellő megértésüket és helyes megítélésüket segítjük elő, akkor jó, hogyha az indulatok fölserkentésére minél alkalmasabb eszközökkel élünk.

3. A hitvallás az indulatok segítségével megismerhető és megismerhetővé válik.

Ha az igaz vallásos hit nagy részét indulatok teszik, láthatjuk, mily nagy okunk van szégyent és gyaláztatot vallani Isten előtt, amiért oly kevéssé indítanak meg bennünket a vallás nagy dolgai. Mint az elmondottakból kitűnik, ez abból fakad, hogy igen-igen híjával vagyunk az igaz vallásnak.

Tetszett Istennek indulatokat adnia az emberi nemnek, és pedig ugyanazon végre, amelyre az emberi lélek minden képességét és elvét adta, nevezetesen, hogy az ember legfőbb célját, Isten által való teremtetése nagy rendeltetését, azaz a hit ügyét szolgálja. Mégis mennyire általános, hogy az emberek indulataikat minden másban inkább gyakorolják és foglalkoztatják, mint a hitben! Az evilági érdekeiket érintő dolgokban, külsőleges élvezeteikben, becsületükben és hírnevükben, természetes kötődéseikben hevesek a vágyaik, erősek a kívánságaik, forró és indulatos a szeretetük, lángoló a buzgal-muk; a szívük ezekben lágy és érzékeny, könnyen meghatódik, mélyen át-érez, erősen aggodalmaskodik, megrendül, és fölötte elszánt; a világi veszte-ségek miatt szorong, a világi sikernek és boldogulásnak buzgón örvend. Be-zeg ha a másvilág dolgai jönnek szóba, milyen érzéketlen, mennyire közöm-bös az emberek legtöbbször! Mily tompák az indulataik! Mily nehéz s kemény a szívük erre nézve! Szeretetük hideg, vágyakozásuk bágyadt, buzgal-muk pislákoló, hálájuk parányi. Képesek teljesen szenvtelenül, hidegen, érzéket-lenül és oda sem hederítve végigülni s végighallgatni az Isten Krisztusban megnyilvánuló szeretetének végtelen mélységéről, magasságáról szóló beszé-deket, arról, hogy az Isten végtelenül kedves fiát adta áldozatul az emberek bűnéért, hogy az ártatlan, a szent és a szelíd báránynak a haláltusájában, véres verítékében, hangos és kétségbeesett kiáltásában, vérző szívében megnyil-vánult szeretetének nincs párja; arról, hogy ő mindezt ellenségeiért vállalta, azért, hogy kiszabadítsa őket megérdemelt büntetésükből, az örök lángok közül, és kimondhatatlan, örökkévaló örömökhöz és dicsőségbe vezesse őket! Ugyan hol kellene indulatainkat kimutatnunk, ha nem éppen itt? Mi kíván-hatná ezt jobban, mint ez? És van-e eleven és erőteljes kinyilvánításukra jobb alkalmunk ennél? Magához vonhatja-e valaha valami ennél nagyszerűbb és fontosabb a figyelmünket? Bármilyen csodálatosabb és meglepőbb? Bármilyen, ami ennél jobban érdekünkben áll? Vajon föltehetjük-e, hogy bölcs Teremtőnk azért ültette természetünkbe az indulatokat, hogy a megfelelő alkalmakon megnyilvánulva hasznunkra váljanak, csak éppen ez alkalommal moccanatlanul szunnyadjanak? Vajon az e dolgok igazságában hívő keresztény embernek egyáltalán megfordulhat-e ilyen gondolat az elméjében?

Ha egyáltalán gyakorolnunk kell az indulatainkat, mert a Teremtő nem oktalanságból tette őket részévé az emberi természetnek, vagyis nem hiába-valóak és nem haszontalanok, akkor bizonyára gyakorolnunk kell őket azon dolgokkal kapcsolatban, amelyek erre a leginkább méltók. De vajon kereszt-ény ember találhat-e akár égen, akár földön csodálatára, szeretetére, őszinte és áhító vágyakozására, reményeire, örvendezésére, odaadó buzgalmára érdemesebb tárgyat, mint mindazt, amit Jézus Krisztus evangéliuma föltárt előtte? Amely nemesak a megindításunkra leginkább érdemes dolgokat je-lenti ki, hanem a legmegindítóbban is tárja őket elének? Jehova dicsősége és

szépsége, melynél nincs semmi méltóbb csodálatunkra és szeretetünkre, az elképzelt legmegindítóbban jelenik meg benne: felfénylik egész ragyogásával a megtestesült, végtelen szeretettel teljes, szelíd, könyörületes, haldokló Megváltó tekintetében. Isten Bárányának valamennyi erénye, alázatossága, béketűrése, szelídsége, engedelmsége, jámborsága, szeretete és könyörületessége úgy tűnik föl benne előttünk, hogy az elgondolható legalkalmasabb módon sarkallja indulatainkat, mert ezek a legnagyobb próbatételt akkor állták ki, a legmagasabb rendűen akkor jutottak érvényre, amikor ő a legnagyobb nyomorúságban vívódott, mert végső szenvedését, kimondhatatlan, páratlan haláltusáját is hozzánk való gyengéd szeretetéből és szánalmából tűrte. Másfelől bűneink gyalázatos természete is a legmegrázóbb módon nyilvánul meg előttünk az evangéliumban, mert azok legfélelmesebb következményeit látjuk mindabban, amit elszenvedett a nevünkben felelni kész Szabadító. És benne figyelhetjük meg Isten büngyűlöletének legmegindítóbb megnyilvánulását is, büntető haragját és igazságosságát is, hiszen igazságosságát, félelmes haragját ismerjük meg abban, ahogyan kérlelhetetlen szigorával azon torolja meg rettenetesen bűneinket, akit mindeneknél drágábbnak tartott, és aki múlhatatlan szeretettel viseltetett irántunk. Így rendelkezett Isten üdvösségünkről és az evangéliumban kijelentett, dicsőséges törvényeiről, akárha mindent szándékosan úgy készített volna, hogy mindenképpen megérintse szívünk leglágyabb részét, és a legerőteljesebben meghassa indulatainkat. Mennyivel inkább kell porig aláznunk magunkat, hogy még ilyenkor sem indulunk meg!